Havs och Vatten myndigheten

Underlag samråd Fisketillsyn 23:e – 24 november 2026

Innehållsförteckning

Bakgrund 3

Syfte 5

Inför samråd med länsstyrelser och externa organisationer 5

Förslag utbildning för utbildare 6

Utbildning för utbildare 6

Krav på utbildare 7

Godkännande av utbildare och ansvar vid digitala utbildningar 8

Nationell struktur för godkännande, utbildningsbevis och register över utbildare 9

Tjänstetecken vid fisketillsyn 11

Förslag utbildning av fisketillsynspersoner 12

Utbildningsform: från fysisk till digital 12

Modulbaserad utbildning 13

Befogenheter kopplas till utbildning 14

Central vägledning utbildningar 14

Kursplan – tid kontra innehåll 15

Kunskapsmål 16

Utbildningsmaterial och presentationsmaterial – vad behöver förändras 17

Examination 19
Bedömning av studentens lämplighet under utbildningen 20
Förbehåll från projektets mål: 21
Bilaga 1 22
Inventering av nuläge – enkät till länen 22
Sammanställning av enkätsvar med kommentar angående fisketillsyn till länen 23
Bilaga 2 28
Bakgrund intervjuer för jämförelse av olika utbildningar 28
Sammanfattning av intervjuerna 28
Beskrivning nästa steg i arbetet – workshop ..... Fel! Bokmärket är inte definierat.
Redovisning hela intervjuer och utbildningarnas föreskriftskrav 40
Fakta föreskriftskrav Naturvårdsvakt och jakttillsynsmän 53
Fakta föreskriftskrav på Jägarexamen 57
Fakta föreskriftskrav på väktare 62
Referenser lagrum 70

Förord

Utredningens syfte har varit att, inom ramen för gällande föreskrift och med respekt för länsstyrelsernas regionala ansvar, analysera och belysa behovet av ökad nationell samstämmighet i utbildning och kunskapskrav för fisketillsyn. Kartläggningen visar att arbetssätten skiljer sig mellan länen och att det finns behov av tydligare gemensamma ramar. Samtidigt behöver utbildningen vara tillgänglig och kunna anpassas till olika tillsynsuppdrag och regionala förutsättningar.

Rapporten utgör ett underlag för ett avslutande samråd om hur utbildning, kunskapskrav och förordnanden inom fisketillsynen kan utvecklas. Rapporten sammanfattar vad som framkommit och har utformat rekommendationer för utredningens olika delar. Rapportens slutsatser delas i två huvudområden, utbildning för utbildare och utbildning till fisketillsynspersoner.

Till samrådet inbjuds länsstyrelser och externa organisationer involverade i utbildning inom fisketillsyn. Samrådet är ett tillfälle att diskutera behov och förslag förutsättningslöst. Utredningen önskar synpunkter på rekommendationer, konsekvenser som ej belysts och diskutera alternativa lösningar. Samrådet ska ge ett bättre underlag för att avgöra vilka förslag som tas vidare och vad som krävs för att genomföra dem.

Utredare:

Per-Olof V Andersson, Havs och vattenmyndigheten samt David Solstorm, Länsstyrelsen i Jönköpings län

Bakgrund

Grunden i gällande föreskrift om fisketillsynsförordnanden (HVMFS 2018:1) är att värna länsstyrelsernas roll som regionala myndigheter med ansvar för att säkerställa en ändamålsenlig och rättssäker tillsyn. Föreskriften är utformad för att ge länen ett betydande handlingsutrymme att anpassa utbildningar för fisketillsyn efter regionala behov. Detta innebär att länsstyrelserna kan genomföra utbildningar i egen regi, godkänna externa utbildningsanordnare eller tillämpa kombinationer där exempelvis utbildning och examination organiseras på olika sätt.

Enligt föreskriften ska länsstyrelsen säkerställa att utbildningen ger deltagarna de kunskaper som krävs för att kunna utöva den tillsyn som uppdraget förutsätter samt att godkänna utbildningar som anordnas av andra aktörer än länsstyrelsen. Föreskriften anger även att grundutbildningen ska innehålla ett kunskapsprov samt omfatta ett visst antal utbildningstimmar i enlighet med utbildningsplanen. Även frågor som rör identitetskontroll, närvaro och former för distansutbildning omfattas indirekt av länsstyrelsens ansvar vid godkännande av utbildningar.

I praktiken har denna flexibilitet medfört att länsstyrelserna gjort olika bedömningar av hur kraven ska uppfyllas. Variationerna har förstärkts av att regelverket togs fram före pandemin och därmed inte fullt ut beaktade möjligheten till digitala och distansbaserade utbildningsformer. Sammantaget har detta lett till en situation där det i dag finns en risk för bristande nationell samstämmighet i kunskapskrav och utbildningens genomförande, vilket kan påverka likvärdighet och rättssäkerhet i förordnandeförfarandet. I förlängningen innebär detta också en rättsosäkerhet i den praktiska fisketillsynen då den förordnande länsstyrelsen inte kan veta vilken faktisk kompetens den sökande tillsynspersonen har då utbildningar och krav skiljer sig mellan länsstyrelser medan en förordnad person har lov att verka i hela Sverige oavsett vilken regional utbildning hen har.

Parallellt med detta har behovet av att uppdatera det nationella utbildningsmaterialet för fisketillsyn blivit tydligt. Det utbildningsmaterial som publicerades av Havs- och vattenmyndigheten (härefter HaV) 2018 återspeglar inte fullt ut gällande föreskrifter, rättstolkningar och tillsynspraxis. Förändringar i regelverk samt identifierade behov av förtydliganden har gjort det nödvändigt att komplettera materialet, bland annat genom en bilaga som sammanställer relevanta föreskriftsändringar och rättsliga klargöranden samt genom uppdateringar av presentationsmaterialet.

Mot denna bakgrund har HaV genomfört en gemensam utredning tillsammans med Länsstyrelsen i Jönköpings län i syfte att kartlägga hur länsstyrelserna i dag arbetar med utbildning och kunskapskrav för fisketillsyn samt hur andra myndigheter löst motsvarande frågor för tjänstemannaförordnanden. Utredningen har även haft till uppgift att ta fram ett underlag inför den planerade översynen av föreskriften för tillsynsförordnanden våren 2026.

Arbetet har samtidigt påverkats av den pågående fiskelagsutredningen, som bland annat föreslagit en översyn av tillsynssystemet och införandet av fiskevakter. Dessa förslag kan innebära förändrade eller nya krav på tillsynens utformning och kompetenskrav, vilket ytterligare understryker behovet av ett samlat och genomarbetat underlag.

Syfte

Syftet med utredningen har varit att, inom ramen för gällande föreskrift och med respekt för länsstyrelsernas regionala ansvar, analysera och belysa behovet av ökad nationell samstämmighet i utbildning och kunskapskrav för fisketillsyn.

Utredningens mål har varit att:

- kartlägga hur länsstyrelserna i dag tillämpar föreskriftens krav på utbildning, kunskapsprov och godkännande av utbildningsanordnare,
- analysera alternativa vägval för nationella krav på kunskap och utbildning, såsom ackreditering av utbildare, nationella kunskapskrav genom exempelvis e-prov eller kombinationer av dessa, med beaktande av föreskriftens intention att möjliggöra regional anpassning,
- belysa rättssäkerhets-, organisatoriska och ekonomiska konsekvenser av olika vägval som underlag inför en kommande remiss om ändringar av föreskriften,
- uppdatera och komplettera det nationella utbildningsmaterialet för fisketillsyn så att det speglar gällande föreskrifter, rättstillämpning och identifierade behov av förtydliganden,
- utgöra ett kunskaps- och samrådsunderlag inför HaV:s fortsatta arbete med översynen av föreskriften för tillsynsförordnande.

Inför samråd med länsstyrelser och externa organisationer

Utredningen har genomfört en enkät till länsstyrelserna, intervjuat olika myndigheter och organisationer involverade i fisketillsyns- eller liknande utbildningar och arrangerat en workshop för länsstyrelserna.

Utredningen har sammanfattat vad som framkommit och utformat en rekommendation för utredningens olika delar. Nedan indelas utredningen i två huvudområden, utbildning för utbildare och utbildning till fisketillsynspersoner. Syftet med förslagen är att utgöra ett diskussionsunderlag vid ett

samråd till vilket länsstyrelser och externa organisationer involverade i utbildning inom fisketillsyn bjuds in.

Vid samrådet planeras dels de olika förslagen att diskuteras men lika viktigt är att konsekvenserna av förslagen diskuteras.

Förslag utbildning för utbildare

Utbildning för utbildare

Utredarna bedömer att det finns ett tydligt stöd för att införa någon form av utbildning för utbildare inom fisketillsyn. En sådan utbildning bedöms kunna fylla flera viktiga funktioner:

- Bidra till större enhetlighet och kvalitet i utbildningarna, såväl vad gäller innehåll samt genomförande
- Stärka den pedagogiska kvaliteten
- Öka utbildarnas trygghet
- Säkerställa tillgången till professionella utbildare

En riktig utbildning för utbildarna skulle bidra till att tydliggöra utbildarens uppdrag och ge utbildaren ett starkare mandat i utbildningssituationen. En särskild utbildning för utbildare kan även skapa nätverk mellan utbildare i olika delar av landet. Detta bedöms vara viktigt för att sprida erfarenheter, diskutera tillämpningsfrågor och successivt utveckla utbildningens kvalitet och i förlängningen då även fisketillsynens genomförande. En sådan funktion kan därför ses som ett verktyg både för kvalitetssäkring och för långsiktig kompetensutveckling och därigenom ge utbildarna bättre förutsättningar att hantera frågor, praktiska exempel och svårbedömda situationer på ett likvärdigt sätt.

Ett alternativ eller komplement till utbildning för utbildare är någon form av praktik och/eller lämplighetsprövning. Andra utbildare för liknande förordnanden har en praktisk del där utbildaren får gå jämte eller ha en handledare som följer och godkänner utbildaren innan hen blir godkänd för att genomföra utbildningar på egen hand.

En annan del att ta hänsyn till är hur stor vikt som läggs på examinationskravet för genomförd utbildning. Om det läggs stor vikt och kvalitetssäkring av examinationen har det även en form av kvalitetssäkring gentemot utbildarna. Detta sker då genom att en dålig utbildare inte får många godkända elever. Detta kan dock ses som mer lämpligt för rent teoretiska ämnen och inte för en tjänstemannaroll där stor vikt läggs vid rättssäkra bedömningar under okända förhållanden samt ett korrekt bemötande vid kontrolltillfällen.

Den workshop som genomfördes med länsstyrelserna vintern 2026 lyfte olika sätt länsstyrelserna kontrollerat utbildarens kompetens. Till exempel låta utbildaren hålla en utbildning för länsstyrelsen, intervjua utbildaren själva och att ta referenser. Kraven och arbetssätten skiljer dock mellan länen och det kan variera om länet självt har den kompetens som krävs för att kontrollera utbildarens kompetens. Vidare diskuterades möjligheten för att länsstyrelserna själva genom en intern expertgrupp skulle kunna ta ansvar för att anordna en kompetensutvecklingsträff där alla utbildare i landet skulle ges möjlighet att delta. Det råder dock delade meningar om länsstyrelsen har kompetensen att kunna genomföra en utbildning för utbildarna.

Bedömningen är att det finns behov av en nationellt samordnad utbildning för utbildare. I ett inledande skede bör denna funktion ligga hos Havs- och vattenmyndigheten. Det skulle ge goda förutsättningar för enhetlighet, legitimitet och koppling till föreskrifter, vägledning och utbildningsmaterial. Myndigheten kan också överväga om vissa delar eller hela utbildningen kan upphandlas eller genomföras av externa aktörer eller förbund.

Kostnadsfrågan är viktig. Om en utbildning för utbildarna redan från början görs extern och avgiftsbelagd finns en risk att tröskeln blir för hög, särskilt i en uppstartsfas där behovet av fler utbildare är stort. En sådan modell skulle kunna minska antalet personer som har möjlighet eller vilja att bli utbildare. Därför bör modellen initialt hållas så tillgänglig som möjligt, med staten eller Havs- och vattenmyndigheten som huvudansvarig aktör.

REKOMMENDATION:
Det bör införas en nationellt samordnad utbildning för utbildare inom fisketillsyn. Utbildningen bör inte vara allt för lång, uppskattningsvis en vecka. Utbildningen bör initialt organiseras och tillhandahållas av Havs- och vattenmyndigheten sannolikt i form av en uppdragsutbildning så att den stärker enhetlighet, pedagogisk kvalitet, trygghet i utbildarrollen och ett erfarenhetsutbyte mellan utbildarna.

I uppstartsfasen bör modellen vara så tillgänglig som möjligt och inte bygga på höga avgifter eller externa lösningar som riskerar att minska antalet utbildare. På längre sikt kan externa eller upphandlade utbildningar som egenfinansieras övervägas, när systemet etablerats.

Krav på utbildare

En återkommande fråga i arbetet har varit vilka krav som bör ställas på den som utbildar inom fisketillsyn. Det finns ett tydligt behov av att kvalitetssäkra utbildarrollen samtidigt som kraven måste vara realistiska.

En utbildare bör ha god förståelse för fisketillsynsuppdraget och kunna förmedla både regelverk och den praktiska verkligheten inom tillsynsarbetet. En utbildare behöver kunna svara på följdfrågor, sätta reglerna i ett praktiskt sammanhang och ge deltagarna en realistisk bild av de situationer som kan uppstå vid tillsyn. Egen erfarenhet av fisketillsyn bedöms därför vara ett krav.

Alternativt att annan erfarenhet som bedöms likvärdig kan anses uppfylla det kravet, exempelvis erfarenhet av tjänstemannautövning, kontrollverksamhet, polisiärt arbete, kustbevakning, länsstyrelsearbete eller annan tillsyns- eller kontrollfunktion med anknytning till fiskefrågor.

Det kan redan i dag vara svårt att hitta personer som har både rätt kompetens och möjlighet att hålla utbildningar. Alltför höga eller detaljerade formella krav riskerar därför att försvåra rekryteringen av utbildare och därmed minska utbildningskapaciteten.

Ett rimligt minimikrav är dock att utbildaren själv har genomgått den grundutbildning som utbildaren ska undervisa inom. Därigenom säkerställs att utbildaren har kännedom om utbildningens innehåll, struktur och grundläggande krav.

Pedagogisk förmåga är också viktig, men bör i första hand säkerställas genom andra åtgärder än krav på formell pedagogisk utbildning. Det kan till exempel ske genom särskild utbildning för utbildare, återkoppling och uppföljning av genomförda utbildningar samt tydligare stödmaterial och gemensamma ramar för utbildningens innehåll och genomförande.

Utöver detta behöver även utbildarens lämplighet som utbildare vad gäller uppförande och kunskap om statlig värdegrund säkerställas.

REKOMMENDATION:
Utbildare inom fisketillsyn bör minst ha genomgått grundutbildningen samt kunna visa någon form av praktisk tillsyn/kontroll/myndighetsarbete. Därutöver bör erfarenhet av praktisk fisketillsyn vara starkt meriterande. Även erfarenhet av tjänstemannautövning, kontrollverksamhet eller annan relevant tillsynsverksamhet bör kunna godtas som kompletterande eller alternativ kompetens. Utbildarens lämplighet som utbildare vad gäller uppförande och kunskap om statlig värdegrund skall också säkerställas.

Godkännande av utbildare och ansvar vid digitala utbildningar

En viktig fråga är om godkännandet bör avse den enskilda utbildaren, den organisation som arrangerar utbildningen eller det enskilda utbildningstillfället. Utredningen har visat att ett godkännande i första hand bör knytas till den enskilda utbildaren. Skälet är att utbildningens kvalitet ytterst beror på den person som ansvarar för och genomför utbildningen.

Organisationer kan samtidigt ha en viktig funktion som arrangörer. Exempelvis kan studieförbund, intresseorganisationer eller andra aktörer tillhandahålla utbildningsplattformar, administration, lokaler, digitala lösningar eller gemensamt utbildningsmaterial. Detta bör dock inte ersätta kravet på att det finns en tydligt utpekad och godkänd person som ansvarar för utbildningen. Ett generellt godkännande av en organisation riskerar annars att

göra ansvarsförhållandena otydliga och försvåra uppföljning av utbildningens kvalitet.

Samma princip bör gälla när digitala eller inspelade utbildningsmoment används. Sådana moment kan vara värdefulla komplement i fisketillsynsutbildningen och bidra till ökad tillgänglighet, bättre geografisk spridning och mer likvärdig förmedling av vissa delar av utbildningsinnehållet. Samtidigt bör digitala eller inspelade moment inte innebära att utbildningen blir helt fristående från en ansvarig utbildare.

Även vid digitala eller inspelade upplägg behöver det därför finnas en namngiven och godkänd utbildare som står bakom utbildningen. Utbildaren bör ansvara för att innehållet är korrekt, aktuellt och anpassat till utbildningens mål. Det bör också finnas möjlighet för deltagarna att ställa frågor, få förtydliganden och delta i gemensamma moment eller motsvarande. Detta är särskilt viktigt eftersom fisketillsyn inte enbart handlar om faktakunskap, utan också om att kunna tillämpa reglerna i praktiska och ibland svårbedömda situationer.

Helt fristående självstudieupplägg, exempelvis en ren on demand utbildning utan ansvarig utbildare, möjlighet till frågor eller uppföljning, anses därför inte vara lämpligt.

REKOMMENDATION:
Godkännande bör i första hand avse den enskilda utbildaren som person, inte organisationen som sådan. Organisationer bör kunna tillhandahålla struktur, material, administration och digitala lösningar, men varje utbildning bör ha en namngiven och godkänd utbildare med tydligt ansvar för innehåll, genomförande och en kvalitet som följer kursplanens upplägg. Digitala och inspelade utbildningsmoment bör kunna användas men endast inom ramen för ett fysiskt utbildningsupplägg så som förberedande instuderingsmoment och som innehåller möjlighet till frågor, uppföljning eller uppsamlande moment.

Nationell struktur för godkännande, utbildningsbevis och register över utbildare

Ett tydligt och enhetligt system för godkännande av utbildare är en viktig del av kvalitetssäkringen av fisketillsynsutbildningen. Nuvarande ordning innebär en risk för otydlighet kring ansvar, mandat och bedömningsgrunder. Om godkännanden hanteras olika mellan län kan det leda till bristande likvärdighet och osäkerhet om vilken status ett godkännande har utanför det län där det först har registrerats.

En sådan ordning kan också skapa praktiska problem. Om en utbildare godkänns i ett län men inte i ett annat uppstår frågor om hur övriga län ska förhålla sig till detta. Det finns därför behov av att tydliggöra vem som ansvarar för godkännandet, vilka krav som ska vara uppfyllda och hur beslutet ska dokumenteras. En mer samordnad eller nationell modell skulle minska

risken för olika bedömningar och bidra till ett mer rättssäkert och förutsägbart system.

Ett bättre alternativ är att godkännande av utbildare sker centralt genom Havs- och vattenmyndigheten. Det skulle ge en enhetlig bedömning och innebära att ett godkännande gäller i hela landet. Ett andra alternativ är att ett särskilt samordnande län får ansvar för godkännande och registrering enligt nationellt fastställda kriterier. Oavsett modell bör systemet bygga på tydliga krav, dokumenterade beslut och en gemensam förståelse för hur andra län ska förhålla sig till ett godkännande.

Det är även viktigt att det finns former och krav i föreskriften för återkallande av godkända utbildare. Likt det finns för återkallande av förordnanden. Dessa krav bör innefatta delar som bristande kompetens och lämplighet men även direkt fusk eller annan kriminalitet som inte är lämplig för den tjänstemannaroll de utbildar för.

Behovet av en tydligare struktur blir särskilt viktigt om fisketillsynsutbildningen utvecklas mot en mer modulbaserad modell. I ett sådant system kan olika utbildare vara godkända för olika delar av utbildningen, exempelvis grundutbildning, fortbildning eller särskilda tilläggsmoduler. Det ställer krav på att godkännandet inte bara anger att en person är utbildare, utan också vilka utbildningsdelar personen är godkänd för.

Ett nationellt register över utbildare skulle även göra det möjligt med kontaktvägar för riktad vägledning och stöd till utbildare. När regelförändringar sker eller utbildningsmaterial uppdateras kan det säkerhetsställas att alla godkända utbildare nås av informationen. Ett sådant register bör kunna innehålla uppgifter om vilka utbildare som är godkända, relevanta kontaktuppgifter samt vilka delar eller moduler de är godkända att utbilda inom. Detta skulle öka transparensen, underlätta för länsstyrelser och andra aktörer att hitta behöriga utbildare och bidra till en mer robust utbildningsstruktur.

Utbildningsbevisens utformning bör också standardiseras nationellt. Om utbildningsbevis ser olika ut mellan utbildare och län kan det skapa osäkerhet vid handläggning av ansökningar om förordnande. Ett enhetligt utbildningsbevis skulle minska risken för tveksamheter kring om beviset är korrekt, fullständigt och utfärdat av behörig utbildare. En central mall, exempelvis som bilaga till föreskrift eller vägledning, kan bidra till ökad likvärdighet och förenklad administration.

REKOMMENDATION:

Det bör införas en tydligare nationell eller samordnad struktur för godkännande av utbildare inom fisketillsynsutbildningen. Havs- och vattenmyndigheten föreslås godkänna, återkalla samt definiera krav för ett återkallande av ett utbildningsmandat.

I första hand bör ett nationellt godkännande genom Havs- och vattenmyndigheten övervägas. När utbildaren får ett mandat att utbilda nationellt bör detta godkännande samt krav för att återkalla mandatet utfärdas av Havs- och vattenmyndigheten. Länsstyrelserna bör sedan kunna yrka på ett återkallande vid eventuell misskötsel hos Havs- och vattenmyndigheten. Ett andra mindre bra alternativ är att ge ett samordnande län uppdraget att sköta ovanstående uppgift.

HaV ska ha möjlighet att pröva och eventuellt återkalla godkända utbildare. Med tydliga former för återkallande av utbildningsförordnanden behöver inte förordnandet vara tidsbegränsat utan en utbildare har ett eget ansvar att se till att underrätta myndigheterna vid förändringar samt hållas sig uppdaterad med nya regler och förändringar i utbildningen.

Det bör även tas fram ett standardiserat utbildningsbevis för godkända utbildare och vilka utbildningsdelar eller moduler de är godkända för.

Tjänstetecken vid fisketillsyn

När föreskrifterna sågs över 2018 togs den tidigare metallbrickan som tjänstetecken bort. I stället infördes krav på tjänstekort, som ska kunna visas upp vid kontroll. Sedan dess har frågan väckts om det även bör finnas någon form av yttre kännetecken, till exempel väst, keps eller annan märkning, som gör det tydligare att det är fråga om fisketillsyn.

Det finns skäl som talar för en sådan lösning. Ett tydligare kännetecken kan göra kontrollsituationen mer begriplig för den som blir kontrollerad och minska risken för missförstånd eller konflikt. Det kan också bidra till att skilja tillsynsuppdraget från situationer där en fisketillsynsperson själv vistas vid vattnet, till exempel vid eget fiske. Tillsyn bör inte uppfattas som något som sker informellt eller vid sidan av, utan som ett tydligt uppdrag.

Samtidigt finns det situationer där ett synligt kännetecken kan göra tillsynen svårare. I vissa fall kan det behövas att tillsynspersonen närmar sig utan att kontrollen blir uppenbar direkt, till exempel för att kunna se vad som faktiskt sker innan kontakt tas.

Frågan behöver därför vägas vidare. Utredningen rekommenderar att behovet av ett kompletterande tjänstetecken utreds i det fortsatta samrådet inför remissarbetet. Då bör det utredas vidare och särskilt titta på hur ett sådant kännetecken påverkar tydlighet, arbetsmiljö, konfliktrisker och möjligheten att bedriva effektiv tillsyn.

Förslag utbildning av fisketillsynspersoner

Utbildningsform: från fysisk till digital

Vid en inventering utförd via enkät till länsstyrelser och intervjuer av externa organisationer framkom att utbildning av fisketillsynspersoner idag genomförs i många olika former.

- Fysiska utbildningar där deltagarna ses fysiskt vid samtliga tillfällen.
- Digitala utbildningar där hela utbildningen sker digitalt.
- Hybrid (fysisk och digital).
- On demand. En utbildningsform där deltagarna får tillgång till utbildningsmaterial och olika övningar via en läroplattform för att sedan delta i ett diskussionstillfälle där en utbildare medverkar live för att svara på aktuella frågeställningar inför en kommande digital examination.

Vid intervjuer av företrädare för liknande uppdrag/utbildningar (se bilaga intervjuer) framkom att de flesta föredrar fysiska utbildningar när det är möjligt (utbildare och studenter). Ett viktigt motiv för att utbildningar ska vara fysiska är att de är normerande och att tillsynspersonen efter utbildningen arbetar med verkliga människor vilket gör mötet mellan människor inom utbildningen extra viktigt. Vidare ges också en löpande möjlighet för deltagarna att kunna diskutera och få svar på sina frågor. Det skulle också vara möjligt att använda kombinationen förberedande digitalt arbetspass för att få väl förberedda studenter till den fysiska utbildningen.

En utmaning med fysiska utbildningar är att kalibrera olika utbildningar till samma kvalité vilket också lyftes av länen som ett behov vid workshopen vintern 2026. Här ansåg länen också att det är viktigt att grundutbildningen är nationellt avstämd och standardiserad.

Vid grundutbildningen till väktare, som är modulbaserad är alla utbildningsdelar som regleras i föreskrift lärarledda oavsett om utbildningen ges fysiskt eller digitalt.

Upplevelsen av digitala utbildningar varierar mellan mindre och mycket bra. Helt digitala och on demand utbildningar ses framför allt som ett alternativ när fysiska utbildningar är svåra att få till på grund av praktiska/geografiska hinder. Digitala utbildningar lyfts också fram som mer lämpliga för fortbildningar där deltagarna redan har en grundläggande förståelse för utbildningens innehåll. Ett problem som lyfts med digitala utbildningar är att det kan vara svårt att få alla aktiva. Sportfiskarna bedömer dock att deras on demand utbildning fungerat mycket bra och de har också fått positiv feedback från såväl studenter som enskilda länsstyrelser.

Vid länsstyrelsernas workshop skiljde deltagarna också på helt digital kurs och digital kurs i realtid med en närvarande lärare hela tiden, vilket var att föredra. Erfarenheten av digitala utbildningar varierade från bra till mindre bra med en oro för att delaktigheten kan vara låg men exempel på det motsatta lyftes också fram.

Vid avvägningen av utbildningsform finns ytterligare en aspekt att ta hänsyn till, att fisketillsyn är ett tjänstemannautövande som måste utföras på en viss nivå med tanke på rättssäkerheten för tredje part.

REKOMMENDATION

Grundutbildningen till fisketillsynsperson bör genomföras fysiskt så att studenter och kursledare ges goda möjligheter att interagera samt fånga upp och tillgodogöra sig den kunskap som behövs. I den fysiska utbildningen kan digitala inslag dock vara lämpliga på samma sätt som att deltagaren kan läsa in avsnitt i en fysisk bok.

Fortbildningen, där deltagarna redan har en grundkompetens kan genomföras som fysisk, digital (lärarledd) eller on demandkurs med diskussionstillfälle. Utredningen avråder dock från digitala utbildningar eller fortbildningar utan möjlighet till diskussion.

Modulbaserad utbildning

En central fråga är om utbildningen bör byggas upp av ett grundpaket som alla går, följt av påbyggnadsmoduler beroende på typ av vatten, geografiskt område eller uppdrag.

Studiefrämjandet och Sportfiskarna tror att en modulbaserad utbildning skulle vara bra. De anser att ett grundpaket skulle fungera och att det sedan kan kompletteras med mer lokala/specifika paket. Sportfiskarna önskar korta ner den juridiska delen i första utbildningsmodulen då mycket på det enskilda vattnet handlar mer om bemötande än juridik. Bemötandedelen bör därför ges större utrymme då det utgör en väsentligt större del i det praktiska utövandet. Utbildarna av naturvårdsvakter vid Umeå Universitet anser också att det är bra att dela upp utbildningen i olika moduler. Modulerna kan sedan ge tillgång till olika behörigheter.

Utbildningen till väktare är indelad i ett flertal moduler där deltagaren först måste genomgå en grundutbildning inkluderat en praktikperiod innan hen får gå nästa modul. Det finns också ett flertal oberoende moduler för olika specialbehörigheter.

Workshopen bedömde det som rimligt att alla deltagare behöver samma grund att utgå ifrån. Därav förespråkades ett modultänk som skulle kunna bestå av:

- en gemensam grundmodul för alla som ger mandat för det enskilda vattnet

- därefter specialiserade moduler beroende på förordnandets inriktning och verksamhetsområde

En viktig princip för modulerna var att de måste kopplas ihop med det förordnande personen har eller ska få. Om uppdraget förändras kan det sedan krävas en ny påbyggnadsmodul, inte bara vanlig fortbildning. Här är det viktigt att inte blanda ihop begreppen påbyggnadsmodul och fortbildning.

Att dela upp utbildningen i moduler är ett vanligt sätt att dela upp en utbildning för att göra den mer tillgänglig och lättförståelig. Att utbildas i olika steg ger möjlighet till att landa en utbildning i taget och att få utvecklas och reflektera i egen takt.

REKOMMENDATION

Fisketillsynsutbildningen bör indelas i olika moduler. Utredningen föreslår att grundmodulen ska ge rätten att fisketillsyna enskilt vatten.

För havet och de stora sjöarna (allmänt vatten) bör ytterligare en modul krävas.

För statligt vatten ovan odlingsgränsen krävs en annan utbildningsmodul. Här kan möjligen länsstyrelserna ta fram en regional anpassning som kompletterar utbildningsmodulerna.

Befogenheter kopplas till utbildning

Om förslaget med moduler genomförs kan frågan om differentierade behörigheter bli aktuellt. Idag justeras detta i förordnandet för den enskilde fisketillsynspersonen men hanteras olika mellan länen.

REKOMMENDATION

Kopplingen mellan utbildning och befogenhet bör tydliggöras i föreskrift och att det fortsatt ska bli möjligt för den förordnande länsstyrelsen att differentiera befogenheterna i förordnandet. Även uppdragsgivarens ansvar och uppdrag bör tydliggöras när det gäller lämpliga befogenheter för uppdraget.

Central vägledning utbildningar

De olika intervjuade skiljer sig i hur de ser på tillgången till central vägledning i nuläget. De är dock eniga i att central vägledning behövs och att det är viktigt för en likvärdig fungerande utbildning och fisketillsyn över hela landet.

Enkäten till länsstyrelserna visar också tydligt på behovet av central vägledning. Länen hanterar godkännande av utbildare, utbildande organisation och

godkännande av examinationsmaterial olika. Ändå ger ett utbildningsbevis rätten att ansöka om förordnande i hela Sverige.

HaV anser sig dock inte ha något utpekat uppdrag att samordna fisketillsynsutbildningarna utan deras övergripande vägledningsansvar är det som är kopplat till alla deras föreskrifter. Det tolkas generellt olika mellan länen om föreskriften och HaV ger tillräcklig vägledning idag.

Vid intervjun av Naturvårdsverket är de mycket tydliga med att en central myndighet bör ta ett helhetsgrepp då 21 suveräna länsstyrelser inte kan ta den rollen, vilket också visas tydligt i de varierande enkätsvaren från länsstyrelserna.

REKOMMENDATION

HaV bör ansvara för central vägledning rörande de områden som regleras i föreskrifter samt de ansvarsområden som hamnar hos dom, efter att utredningen är klar.

Kursplan – tid kontra innehåll

Idag regleras kursplanen i en bilaga till föreskriften HVMFS 2018:1. Innehållet i kursplanen beskrivs på en övergripande nivå och delas in i utbildningsblock. För varje block anges en beräknad tidsåtgång. Jämfört med andra utbildningar utredningen granskat är utbildningskraven relativt låga. Att kursplanen varit relativt ospecifik har därför skapat stora tolkningsmöjligheter vilket lett till att länen hanterar tillsynsutbildningarna olika med varierande resultat som följd. Utbildningens förhållandevis låga utbildningskrav har dock skapat en god tillgänglighet.

Generellt anser de flesta intervjuade att ett alltför tydligt krav på tidsåtgång per block kan försvåra genomförandet och skulle föredra att det i stället hade fastställts i utbildningens innehåll i högre utsträckning.

HaV anser att fisketillsynsutbildningen har visat sig vara för ospecifik och för öppen för utbildarna. Sportfiskarna anser att tidsaspekten inte är kalibrerad i antalet timmar vilket gör det svårt att hantera i en digital utbildning (vid en digital kurs utan lärare).

På grund av den stora friheten i föreskriften att själva bestämma spretar det också mellan länen i hanteringen av utbildningar. Kursplanen saknar också krav på rollspel eller praktik men rollspel finns med som en möjlighet i utbildningen.

I intervjuerna anser BYA (utbildar väktare, se bilaga intervjuer) att det är bra att reglera kursplanen så att 80% är styrt och att 20% är fritt för utbildaren att utforma.

Sportfiskarna önskar en förskjutning av utbildningen mot fiskevårdsområdesföreningarnas vatten och en mindre juridisk del i första steget (om det införs moduler). Bemötandedelen bör däremot få ett större fokus.

Umeå Universitet (utbildningen till naturvårdsvakter/jakttillsynsmän, se bilaga intervjuer) lyfter problematiken med att reglera kursplanen för hårt i tid. De tycker att friheten att kunna anpassa utbildningen till deltagarnas behov är viktig då deltagarnas behov ofta varierar mellan olika kurstillfällen.

Vid länsstyrelsernas workshop diskuterades om kursplanen skulle styras via tid eller innehåll eller vara en kombination av de båda. Kursplanen kan ange en minsta tid för prioriterade områden.

En samlad bedömning var att:

- För grundutbildning bör kursplanen vara relativt tydlig både i fråga om innehåll och ungefärlig omfattning. Olika delar kan styras och timmar kan användas för att betona vilka delar som är av större vikt.

- För fortbildning bör det finnas större frihet för utbildaren att anpassa upplägg och fördjupning.

- Ett återkommande resonemang var att ungefär 80 % bör vara styrt och gemensamt, medan cirka 20 % kan lämnas för regional eller situationsanpassad utformning.

- Kursplanen bör ange en miniminivå i tid.

REKOMMENDATION

Grundmoduler och påbyggnadsmoduler bör vara mer styrda än fortbildningen vad gäller innehåll och att kombinationen innehåll och tid bör behållas för båda.

För essentiella delar i utbildningsmodulerna bör detta förtydligas. Det bör också förtydligas att all tidsangivelse är ett minsta krav på tidsåtgång. Upplever utbildaren att det krävs mer för att uppnå föreskriftens kunskapsmål (se nedan) är det fritt fram att förlänga utbildningstiden.

Kunskapsmål

Studiefrämjandet önskade en tydlighet över vilken kunskap som behöver valideras, såväl utbildningsmaterial som kompetens hos ledare och deltagare. Med en tydligare vägledning skulle de kunna utbilda sina utbildare bättre.

Naturvårdsverket lyfter fördelarna med att ha ett centraliserat prov. Detta säkerställer kvaliteten på utbildningarna och är ett sätt som idag används inom Jägarexamen och anses fungera bra. Själva examinationen består av ett teoretiskt samt tre praktiska prov. Det teoretiska provets innehåll,

genomförande samt krav för att bli godkänd är tydligt definierat. De tre praktiska proven är alla tydligt beskrivna såväl vad gäller utförande som krav för att bli godkänd.

För utbildningen till väktare lyfter utbildarna att deras utbildningsbilagor kan vara för detaljerade. Här diskuteras möjligheten att i stället för utbildningsbilagor ange kunskapsmål i föreskriften och separera kursplanen från föreskriften för att göra den mer flexibel. Då kan kursplanen uppdateras enklare när ett behov identifierats. Utbildningen till naturvårdsvakter är utformad på det viset och bedöms fungera bra (Umeå Universitet). Att kursplanen sedan definieras i både innehåll och tidsåtgång kan vara en utmaning när det behövs anpassas i en utbildning till de aktuella studenternas behov.

Att lämna kursplanen för övergripande riskerar dock att skapa stora skillnader mellan olika utbildningsaktörer.

REKOMMENDATION

Kursplanen bör tydliggöras både vad gäller innehåll och tidsåtgång (se tidigare avsnitt). Vidare kommer kvaliteten på utbildningen säkerställas om förslaget med utbildade utbildare och en central examinationstjänst genomförs (se nedan).

Utredningen rekommenderar också HaV att utreda frågan om det är möjligt att ha en separat kursplan utanför föreskriften och ett vidare kunskapsmål i föreskriften.

Utbildningsmaterial och presentationsmaterial – vad behöver förändras

I enkätundersökningen med länen efterfrågades det att utbildningsmaterialet skulle utvidgas med

- Filmmaterial som illustrerar olika händelser.
- En bilaga som exemplifierar olika brott och påföljd
- Exempel på provfrågor.
- Instruktioner för praktiska övningar och exempel på praktiska utmaningar under operativ tillsyn.
- En kortversion för fortbildningarna som uppdateras kontinuerligt.
- Ett förtydligande av skillnaden på brott mot fiskelagstiftningen kontra fiskevårdsområdesföreningarnas stadgar.
- Även olika otydligheter i utbildningsmaterialet angående rätten till beslag och tillgång till stängda utrymmen lyftes.

I intervjuerna önskar Studiefrämjandet praktiska övningar/rollspel. Det efterfrågas även information om yrkesfisket och deras metoder samt bättre material om skillnaden mellan det fria fiskets juridik kontra fiskevårdsområdets stadgar och kontrollavgiften.

Sportfiskarna använder sig av HaV:s skrivna utbildningsmaterial men har tagit fram eget presentationsmaterial till sin on demand utbildning. De har också tagit fram filmer som exemplifierar olika situationer. De har dock varit osäkra på om HaV:s utbildningsmaterial är bindande eller frivilligt att använda. Sportfiskarna önskar ett förtydligande kring rollspel. Idag anses det otydligt och Sportfiskarna anser att antingen ska det vara med eller också inte.

Studiefrämjandet har också varit osäkra på om de kan ta fram ett eget material och har avstått från att göra det då de ansett det osäkert om det skulle bli godkänt. Det finns dock exempel på där lokala utbildare har tagit fram och utvecklat det befintliga materialet.

HaV är i sin intervju dock tydliga med att utbildningsmaterialet är frivilligt att använda och enbart är att se som ett frivilligt stöd för utbildaren.

Ett annat dilemma är att Studiefrämjandet upplevt det vara svårt att göra avsteg från utbildningsmaterialet då de inte vetat om den aktuelle länsstyrelsen skulle godkänt det. Sammantaget önskar Studiefrämjandet en tydlighet i över vad som behöver valideras (utbildningens innehåll, utbildarens och studentens kompetens). Vidare anser Studiefrämjandet att det bör finnas nationella utbildningsmaterial som utgör en godkänd "miniminivå" över hela landet. Dessa kan byggas till och utvecklas i lokal dialog med respektive länsstyrelse men alla bör vara överens om en nationellt godkänd och obligatorisk grund.

Sportfiskarna önskar också korta ner den juridiska delen i det som kan komma att bli den första utbildningsmodulen. Bemötandedelen däremot bör ges större utrymme då det utgör en väsentligt större del i det praktiska utövandet.

Länsstyrelsernas workshop önskade få utbildningsmaterialet utvidgat med mer information om statlig värdegrund, lämpligt uppträdande i verkligheten och i sociala medier. Även vad som gäller för sekretess och rollen som företrädare för uppdragsgivaren bör tydliggöras.

REKOMMENDATION

Det bör vara fritt för utbildaren att använda det material hen finner bäst. Kunskapsmål och utbildningens innehåll bör dock förtydligas i föreskriften. Kvaliteten på utbildningen säkerställs genom utbildade utbildare och en central examinationstjänst, se nästa stycke.

Examination

Idag är det enda kravet för examinationen i föreskriften att det ska ta två timmar för grundkursen och att studenten ska bli godkänd. Vad som krävs för att bli godkänd anges ej och inga färdiga prov finns att tillgå. Det är i stället upp till utbildaren eller den aktuella länsstyrelsen att utforma provet samt bestämma nivån för godkänt. Utbildaren/examinatorn ansvarar för själva provet och hur det genomförs.

Flera av de intervjuade lyfter behovet av ett gemensamt prov. HaV uppger också att det fanns en plan på att skapa en nationell databank för frågor vilket var en del i upphandlingen av det senaste utbildningsmaterialet som Fiskevattenägarna tog fram. Det arbetet har tyvärr inte kommit vidare även om ett utkast levererades då frågorna ej blivit kvalitetssäkrade och därför ej publicerats.

Naturvårdsverket som arbetar med Jägarexamen menar att det hade varit bra att påbörja arbetet med att ta fram en ny utbildning inom fisketillsyn med att centralisera provet då det krävs en aktiv central roll som tar ansvar för alla delar och leder samarbetet. Det finns dock en skillnad här då Jägarexamen fullt ut baseras på en godkänd examination och att det inte finns något krav på att studenten måste genomgå en utbildning, även om hen i normalfallet gör det. Innan provet till Jägarexamen centraliserades fanns det exempel på när provet återanvänts och tillgängliggjorts i olika forum. Det förekom även att vissa utbildare utformade sina utbildningar utifrån provet med fokus på att eleverna skulle klara provet i stället för att lära sig nödvändig kunskap, vilket också tidigare rapporterats förekomma vid examinationen av fisketillsynspersoner. Genom att ha centraliserat provet möjliggörs också en löpande utvärdering vilket kan identifiera brister i utbildningen som skapat kunskapsluckor.

I Sportfiskarnas on demand utbildning använder de en examinationstjänst på distans via digiexam medan hos Studiefrämjandet är examinationen alltid fysisk. Vem som examinerar kan variera beroende på vad den aktuella länsstyrelsen kräver men examinationen sker alltid på ett av Studiefrämjandets lokala kontor för att säkerställa att allt sker korrekt.

Frågorna under examinationen varierar och beror oftast på vad den aktuella länsstyrelsen eller den lokala utbildaren kräver (finner lämpligt).

Sportfiskarna anser att examinationsfrågor och riktlinjer för examination bör finnas centralt/nationellt.

Vid utbildningen till naturvårdsvakter utgör examinationen en aktiv del av själva utbildningen och det är utbildarna som utför examinationen. Kursens förväntade studieresultat examineras även genom aktivt deltagande under lektioner, i grupparbeten, seminarium samt övningar. De har också ett teoretiskt nätbaserat prov (hemtentamen) och en verbal konfliktsituation som ett praktiskt prov. Då naturvårdsvakterna i likhet med fisketillsynpersoner arbetar med liknande verksamhet kan det vara av särskilt intresse att

överväga ett liknande upplägg för fisketillsynspersonernas utbildning/examination.
Vid utbildningen till väktare använder sig de av målmoduler i utbildningen till vilka de anpassar utbildningsmetod och provfrågor. De överväger också att införa ankarfrågor för viktigare delar, det vill säga frågor de måste klara för att bli godkänd.

Vid länsstyrelsernas workshop föreslogs deltagarna att det bör efterlikna provsystemet för Jägarexamen, det vill säga ett centralt utslumpat prov som en central myndighet, Naturvårdsverket ansvarar för. Därför bör HaV äga och administrera en provdatabas.

Frågan om identitetskontroll diskuterades också vid workshopen där deltagarna generellt förespråkade att bankid skulle räcka som identifiering vilket skulle möjliggöra ett digitalt prov. Vid provet till Jägarexamen underkänns dock bankid som identitetshandling då det kan lånas ut och inte styrker personens identitet med foto.

REKOMMENDATION

Havs- och vattenmyndigheten bör ansvara för att ta fram en provdatabas som tillhandahåller slumpmässiga prov som utbildaren får tillgång på den aktuella provdagen. Modellen ska efterlikna den som Naturvårdsverket har för Jägarexamen. HaV bör även ansvara för datalagring av utbildningsbevisen som en del av provdatabasen. I likhet med utbildningen till väktare och naturvårdsvakt ska studenten också ha deltagit i samtliga utbildningsmoment för att bli godkänd och få ett utbildningsbevis.

Bedömning av studentens lämplighet under utbildningen

I enkäten svarar länsstyrelserna att studenters lämplighet ej bedöms under utbildningen. Lämpligheten bedöms först när tillsynspersonen söker ett förordnande och det prövas hos länsstyrelsen. Det finns dock exempel på när utbildaren bedömer lämpligheten under utbildningen och diskuterar den med studenten. Idag är det länsstyrelsen som ska pröva lämpligheten enligt föreskriften. Det finns också exempel på där länsstyrelsen själva bedömer lämpligheten under utbildningen och då handlar det om när de utbildar sin egen tillsynspersonal.

Vid utbildningen av naturvårdsvakter bedöms inte studenterna under utbildningen men det kan förekomma en viss sållning under de praktiska momenten.

Samma sak gäller för proven till Jägarexamen. Här bedöms ej lämpligheten under proven.

Vid utbildningen till väktare bedöms däremot studenten löpande under all utbildning då de normalt är där under sin provanställning och utbildarna

agerar på uppdrag av arbetsgivarna (möjlig jämförelse med uppdragsgivare och fisketillsynsperson). De rapporterar då till arbetsgivaren men det finns inga fasta bedömningskriterier men en praxis har utvecklats.

REKOMMENDATION

Dagens system med prövning av lämplighet i samband med förordnande ska behållas. Det bör dock kompletteras med ett förtydligande av uppdragsgivarens ansvar att säkerställa att den de uppdragsger måste vara lämplig för sitt uppdrag. Här föreslås en bilaga förtydliga uppdragsgivarens ansvar vilket uppdragstagaren verifierar via ett intyg tillsammans med fisketillsynspersonens ansökan om förordnande.

Förbehåll från projektets mål:

Utredningen genomfördes utifrån en överenskommelse mellan Havs- och vattenmyndigheten och Länsstyrelsen i Jönköpings län. Tanken var att myndigheterna skulle bidra med lika mycket personalresurser till arbetet. På grund av personalbrist hade dock inte HaV möjlighet att avsätta de resurser som planerats från början.

Detta har påverkat projektets omfattning. Bland annat har det inte varit möjligt att ta fram en fullständig analys av de ekonomiska konsekvenserna eller ett komplett underlag för en översyn av utbildningsmaterialet. I stället har projektet fokuserat på att göra en enklare sammanställning av de ekonomiska förutsättningarna. Efter det planerade samrådet hösten 2027 kommer utredningen samla in aktuella behov av tolkningar och förtydliganden som behöver tas vidare i det fortsatta arbetet med att uppdatera utbildningsmaterialet.

Bilaga 1

Inventering av nuläge – enkät till länen

Ett första steg för att fånga upp aktuella frågor var att inventera dagens situation. En enkät med följande frågor skickades ut till samtliga län.

- Vem bedriver utbildningar i ert län?
- Vilken typ av grundutbildning godkänner ni i ert län? Fysiska, hybrid, digital?
- Vilken typ av fortbildning godkänner ni i ert län? Fysisk, hybrid, digital?
- Vilka krav ställer ni på utbildaren/utbildningen inom fisketillsyn i ert län? Vilka krav anser ni myndigheten ska ställa?
- Om ni har förordnade utbildare, testar ni kunskapen hos dom och i så fall hur?
- Hur ser ni på distansutbildningar?
- Om ni har distansutbildningar, hur säkerställer ni identiteten på deltagarna?
- Bedömer ni tillsynspersoners lämplighet redan under utbildningen eller först när de söker förordnande?
- Vilket utbildningsmaterial använder ni idag?
- Vilka brister ser ni i dagens utbildningsmaterial?
- Hur dokumenterar ni godkännandet av utbildaren och är det tidsbegränsat?
- Kan ni återkalla en olämplig utbildares förordnande?

20 av 21 län svarade på enkäten. Svaren sammanställdes och grupperades för att åskådliggöra dom. Sammanställningen presenteras nedan.

Sammanställning av enkätsvar med kommentar angående fisketillsyn till länen

1.VEM BEDRIVER UTBILDNINGAR I ERT LÄN?

Svaren kan delas in i tre grupper.

-länsstyrelser som genomför egna utbildningar.

-av länsstyrelsen förordnade utbildare som ofta genomför kursen i samarbete med en organisation.

-via sportfiskarnas egen utbildning. Här är det oklart när det sker i egenskap av organisation eller när det krävs att utbildningsledaren har ett förordnande av länsstyrelsen för att få genomföra utbildningen.

Den vanligaste lösningen hos länen är att ha förordnade utbildare (14 av länen). 11 av länen uppgav att de använde sig av Sportfiskarna men här är det oklart om det är fler län då de möjligen räknat in dom när de svarat att de förordnar utbildare. 12 län använder sig av studieförbund och då ofta i samarbete med en av länsstyrelsen förordnad utbildare. 12 av länen anger en kombination av de olika alternativen. 3 län anordnar egna utbildningar varav ett län har detta som enda alternativ.

Ett län anser att de saknar specifik och pedagogisk kompetens för att genomföra en egen utbildning.

2. VILKEN TYP AV GRUNDUTBILDNING GODKÄNNER NI I ERT LÄN? FYSISK, HYBRID, DIGITAL?

Här kan svaren delas in i fyra kategorier:

Samtliga alternativ:14

Fysisk och hybrid:5

Fysisk och digital:1

Fysisk:1

Alla län accepterar fysisk utbildning medan 19 av länen använder sig av fysisk och hybrid. Ett av dessa har i dagsläget enbart digital. Ett län anger antingen fysisk och digital och ett län enbart fysisk utbildning.

3. VILKEN TYP AV FORTBILDNING GODKÄNNER NI I ERT LÄN? FYSISK, HYBRID, DIGITAL?

Här kan svaren delas in i fyra kategorier:

Samtliga typer:16

Fysisk och digital:2

Fysisk:1

Digital:1

16 av länen accepterar samtliga former medan två anger fysisk och digital. Ett län anger digital och ett län anger fysisk. Ett län saknar fortbildning.

4. VILKA KRAV STÄLLER NI PÅ UTBILDAREN/UTBILDNINGEN INOM FISKETILLSYN I ERT LÄN? VILKA KRAV ANSER NI MYNDIGHETEN SKA STÄLLA?

Elva län svarar att hen ska ha erfarenhet eller dokumenterad erfarenhet av fisketillsyn

Tolv län svarar att utbildaren också ska ha en personlig lämplighet. Inget län definierar dock vad som kan betraktas som personlig lämplighet.

Fem län kräver att hen ska företräda en organisation.

Två län anger pedagogisk erfarenhet.

Två län anger att utbildaren ska ha någon typ av expertkunskap inom fisketillsyn.

Ett län kräver goda kunskaper inom fiskevård

Länen är förhållandevis eniga i att utbildaren ska erfarenhet av fisketillsyn och vara personligt lämplig. Hur erfarenhet och personlig lämplighet definieras är oklart. Vidare skiljer sig kraven mer mellan länen när det kommer till krav på pedagogisk- eller expertkunskap inom fisketillsyn. Noterbart är att enbart ett län efterlyser goda kunskaper inom fiskevård och att ett län anser att de som godkänner utbildarna själv ska ha genomgått tillsynsutbildningen. Ett län efterlyser en utbildning för utbildarna.

5. OM NI HAR FÖRORDNADE UTBILDARE, TESTAR NI KUNSKAPEN HOS DOM OCH I SÅ FALL HUR?

Svaren visar att det inte finns något generellt test. Ett län har ett antal frågor de ställer till en sökande medan fem län genomför intervjuer med den sökande. Sex län uttrycker en önskan om att få tillgång till ett test som idag saknas medan tre län kräver ett CV. Ett län svarar att de anser att den

pedagogiska delen säkerställs genom att de använder sig av ett studieförbund och att de då förlitar sig på att studieförbundet lär ut nödvändig pedagogik. Ett län tror inte att ett test hjälper när det handlar om den pedagogiska förmågan och en konsulent gick igenom utbildningsmaterialet med utbildaren.

6. HUR SER NI PÅ DISTANSUTBILDNINGAR?

Länens syn på distansutbildningar skiljer sig. Fem län anser det lämpligt för fortbildning men ej för grundkurs. Sju län anser att distansutbildningar fungerar bra (oklart vilken utbildning som avses) medan tre län önskar fysiska utbildningar. Ett län anser att det fungerar för både grund- och fortbildning medan ett annat län anser detsamma men anser att provet ska vara fysiskt med en oberoende provförättare. Två län föredrar fysiska träffar men anser att distansträffar är ett bra alternativ när fysiska träffar ej går att lösa.

7. BEDÖMER NI TILLSYNSPERSONERS LÄMPLIGHET REDAN UNDER UTBILDNINGEN ELLER FÖRST NÄR DE SÖKER FÖRORDNANDE?

Länen hanterar den här frågan likartat. I princip svarar alla, om än med lite olika ord, att de prövar lämpligheten i samband med förordnandet och då med utdrag ur misstanke- och belastningsregistret.

8. OM NI HAR DISTANSUTBILDNINGAR, HUR SÄKERSTÄLLER NI IDENTITETEN PÅ DELTAGARNA?

Identiteten på de som går/gått utbildningarna har inte kontrollerats i de flesta länen. Fyra län har svarat att de saknar en egen utbildning medan fem anser att det är utbildarens ansvar. Två län anser att det inte är möjligt idag medan två använder sig av webbkamera (oklart om de menar att de kontrollerar id). Ett län tar legitimation över webkameran medan ett annat anser att det sköts via lokal kännedom. Ett län anser att de kan ta identiteten i samband med examinationen men det är oklart om de gjort det. Ett län anser att Sportfiskarna gör det i sin digitala utbildning.

9. VILKET UTBILDNINGSMATERIAL ANVÄNDER NI IDAG?

De flesta länen verkar använda det material som HaV och Fiskevattenägarna tagit fram. Flera av dessa beskriver att de anpassat och kompletterat materialet till sitt område. Fem län anger att de inte använder sig av något material då de inte anordnar egna utbildningar. Ett län anger att Sportfiskarna använder sitt eget material.

Svaren på frågorna indikerar att länens svarar på när de genomför en egen utbildning d.v.s. att när Sportfiskarna genomför utbildningarna och använder eget material hamnar det utanför sammanställningen.

10. VILKA BRISTER SER NI I DAGENS UTBILDNINGSMATERIAL?

Länens svar på den här frågan spretade. Elva län visste ej, saknade åsikt eller ansåg att de inte kunde bedöma frågan.

Olika län önskade:

- filmmaterial som illustrerar olika händelser
- en bilaga som exemplifierar olika brott och påföljd
- exempel på provfrågor.
- instruktioner för praktiska övningar och exempel på praktiska utmaningar under operativ tillsyn.
- en kortversion för fortbildningarna som uppdateras kontinuerligt.
- ett förtydligande av skillnaden på brott mot fiskelagstiftningen kontra FVOFs stadgar.

Otydligheter i utbildningsmaterialet lyftes där:

- lagtexten om beslag ej harmoniserar med utbildningsmaterialet
- texten i utbildningsmaterialet rörande rätten till stängda utrymmen ej harmoniserar med lagtexten.
- det upplevs förvirrande att de ska vara restriktiva med beslag i väntan på kontakt med t ex polismyndigheten. Detta då det står definierat i Fiskelagen 25 § att inga redskap får lämnas kvar efter avslutat fiske.

11. HUR DOKUMENTERAR NI GODKÄNNANDET AV UTBILDAREN OCH ÄR DET TIDSBEGRÄNSAT?

De flesta län verkar diarieföra ansökan och beslut om utbildare. Det finns en viss oklarhet i svaren så det blir en del antaganden vad gäller att alla diarieför besluten. Tidsbegränsningen av förordnandet skiljer mellan länen med allt från ett till fem år alternativt ingen tidsbegränsning alls. Ett län hanterade godkännandet över telefon utan dokumentation eller tidsbegränsning.

Det fanns också önskemål om att få förtydligat en lämplig hantering för att nå en likartad utbildning i hela landet. Två län frågade också om det var själva utbildningen eller utbildaren de ska godkänna.

12. KAN NI ÅTERKALLA EN OLÄMPLIG UTBILDARES FÖRORDNANDE?

Länens svar varierar. Elva län anser att de kan det och då oftast via ett villkorat beslut. Två län anser inte att det går men är beredda att pröva om frågan skulle uppstå. Sex län är osäkra på om det går.

Sammanfattningsvis kan utredningen konstatera att inget län verkar känna till något juridiskt stöd för ett återkallande, om inte beslutet villkorats.

TOLKNINGSFRÅGOR

Här verkar enkäten ha missat målet. Det inkom få inspel och flera var enbart kommentarer på de exempel som lyfts i enkäten. Förmodligen måste det till ett omtag för att fånga upp de tolkningsutmaningar som länen upplevt. Detta planeras i stället genomföras vid workshopen den 22:a januari 2026.

Bilaga 2

Bakgrund intervjuer för jämförelse av olika utbildningar

Med syfte att finna för- och nackdelar för olika utbildningar och föreskriftskrav intervjuades ett antal personer med olika arbetsuppgifter. Utbildningarna valdes ut baserat på att de i någon form uppvisade likheter med utbildningen till fisketillsynperson och/eller att de hade en liknande förordnadeprocess. De som valdes ut förutom fisketillsynsutbildningen var:

- Naturvårdsvakt och jaktillsynsmän
- Jägarexamen
- Väktare

I det initiala arbetet av utredningen identifierades frågor som kunde grupperas i två kategorier, frågor rörande utbildning och/eller rörande utbildare. Dessa frågor kompletterades med frågor som fångades upp i enkäten till länsstyrelserna. Intervjuerna inleddes med en kortare resumé av utredningens bakgrund och genomfördes sedan i en fri samtalsform där de intervjuade gavs utrymme att berätta om sina verksamheter och de områden de fann särskilt viktiga. Därav syns det i sammanfattningarna av intervjuerna att olika saker lyfts och att intervjuerna inte följer en fast mall, även om det fanns ett antal frågor som utgjorde grunden för intervjuerna. De intervjuade gavs också möjligheten att komma med inspel och tips till utredningen om vad som kunde vara extra viktigt att tänka på för utvecklingen av fisketillsynsutbildningen.

Sammanfattning av intervjuerna

Nedan redovisas en kortare tematisk sammanfattning av intervjuerna. Därefter följer hela intervjuerna tillsammans med bakgrundsfakta om föreskriftskraven för de olika utbildningarna. I sammanfattningen anges oftast organisationerna de intervjuade personerna företräder i stället för de intervjuades namn för att göra det enklare för läsaren. Observera att sammanfattningens innehåll har valts ut av författarna till rapporten och för att få en helhetsbild rekommenderas läsaren att läsa intervjuerna i sin helhet.

FÖRESKRIFTKRAV FÖR TJÄNSTGÖRING OCH UTBILDNING

Övergripande krav för utbildningarna handlar framför allt om ålder och laglydnad. Kraven varierar mellan utbildningarna där 18 års ålder är ett krav för att få bli förordnad som fisketillsynsperson och 20 år för jakttillsynsman medan det inte finns någon tydlig åldersgräns för att få gå utbildningarna. I

samband med förordnandeprocessen prövas de sökandes laglydnad gentemot belastnings- och misstankeregistret. För väktare finns också ett språkkrav på god kunskap i svenska språket där hen i tal och skrift ska kunna redogöra för juridiska och andra överväganden samt kunna utföra bevakning på ett rättssäkert och bra sätt. För samtliga förordnanden/behörigheter krävs också en godkänd utbildning, med undantag för Jägarexamen.

Föreskrifterna ställer olika krav på utbildningarna med varierande upplösning. Från jägarexamen där ingen föreskriven utbildning finns till väktare där tydliga krav finns på utbildningens innehåll. Samtliga föreskrivna utbildningsplaner är indelade i större tematiska block. För utbildnings-blocken finns även en angiven tidsåtgång som varje block ska ta.

Endast för fisketillsynsutbildningen finns ett utbildningsmaterial som en central myndighet tillhandahåller. HaV:s utbildningsmaterial är dock frivilligt (enligt HaV) och inte tvingande utan mer att se som en möjlighet och något som är fritt att förbättra och modifiera så länge inget förvanskas. För övriga jämförda utbildningar tar utbildaren fram sitt eget material. Sportfiskarna upplever vissa oklarheter angående utbildningsmaterialet där vissa län vill använda utbildningsmaterialet som det är medan andra vill att man anpassar det vilket kan skapa svårigheter. Sportfiskarna har övervägt att ta fram ett eget material men det är en stor insats och de vet inte om det kommer bli godkänt då de anser att det saknas tydliga riktlinjer.

För naturvårdsvakter och jakttillsynsmän saknas en detaljerad utbildningsplan i föreskriften. Denna återfinns i stället i ett separat beslut från Rikspolisstyrelsen och innehåller ämnesblock med beräknad tidsåtgång. Utbildningsplanen innehåller också teoretiska delar, diskussioner, rollspel och praktiska moment.

För Jägarexamen ansvarar Jägareförbunden (Svenska Jägareförbundet och Jägarnas riksförbund) medan Naturvårdsverket står för provmaterialet som idag är digitalt. Det är bara förbunden som har rätten att examinera och för detta har de ett antal provledare som är knutna till så kallade provbanor.

För väktare är utbildningen indelad i moduler där varje modul ger möjlighet till att fortsätta utbildningsstegen alternativt ger tillträde till olika arbetsuppgifter. Praktik är ett krav för en komplett grundutbildning. Det finns även ett krav på fortbildning inom fyra år efter föregående grund- eller fortbildning för att vara behörig att utföra bevakningsarbete. Har mer än fem år gått från tidigare utbildningstillfälle ska personen genomgå grundutbildning i stället för fortbildning.

UTBILDNINGSPLANERNAS KRAV OCH TIDSÅTGÅNG

FISKETILLSYNSUTBILDNING

Generellt anser de flesta intervjuade att ett alltför tydligt krav på tidsåtgång per block kan försvåra genomförandet och skulle föredra att myndigheten i

stället hade fastställt utbildningens innehåll i högre utsträckning. HaV anser att fisketillsynsutbildningen har visat sig vara för ospecifik och för öppen för utbildarna. Tidsaspekten är inte kalibrerad i antalet timmar vilket gör det svårt att hantera i en digital utbildning (vid en digital kurs utan lärare). På grund av den här friheten i föreskriften att själva bestämma mycket spretar det också mellan länen i hanteringen av utbildningar.

Mikael som arbetar som utbildningsledare på Studiefrämjandet säger att tidsmässigt varierar det hur läroplanen fungerar då vissa grupper kräver mer tid och vissa mindre. Utbildningsmaterialet kan ibland utgöra en ”fartbula” då det som inte är relevant för dom lokalt väcker lite intresse och vissa studenter blir trötta under ovidkommande pass. Anders på Studiefrämjandet anser att det bör finnas nationella utbildningsmaterial som utgör en godkänd "miniminivå" över hela landet. Dessa kan byggas till och utvecklas i lokal dialog med respektive länsstyrelse men alla bör vara överens om en nationellt godkänd och obligatorisk grund.

I Studiefrämjandets fisketillsynsutbildningar finns det i regel varken praktik eller rollspel även om det är möjligt att ta med inom deras pedagogik. Utförandet varierar dock över landet och det finns exempel där de anpassat utbildningarna till regionala/lokala behov och utökat dom med olika övningar.

I Sportfiskarnas ondemandutbildning använder de sig av HaV:s skrivna utbildningsmaterial som fungerar mycket bättre än presentationsmaterialet. De har sett HaV:s textpdf som det officiella utbildningsmaterialet så det har inte varit självklart att de kan förändra det och de har framför allt använt det som ett inläsningsmaterial. De bedömde att själva presentationsmaterialet inte höll för ondemand. Därför kompletterade de det skrivna materialet med ett egenproducerat presentationsmaterial bestående av bilder, animationer, hemuppgifter med frågor baserade på riktiga rättsfall samt exempelfilmer. Diskussionsdelen som är det sista steget i utbildningen före själva examinationen genomförs i zoom vilket också fungerat bra.

När Sportfiskarna tog fram sitt utbildningsmaterial utgick de från föreskriftens kursplan som de i detalj anser vara öppen för tolkning. De tar upp de delar den innehåller och sedan fungerar den som en vägledning till deras eget material. Tidsangivelsen ger dom en viss vägledning men den kan vara lite problematisk när det kommer till ondemandkursen. Under kursen är det upp till studenten att studera respektive område så mycket som hen behöver. Ett exempel här är att de kan behöva gå tillbaka flera gånger till ett område eller film och då kan tidsåtgången bli skev i förhållande till kursplanens rekommendation. För de fysiska utbildningarna stämmer tidsplanen bättre då diskussionerna kan ta en ansenlig del av tiden medan i en ondemandkurs förlorar de en del av det kollegiala lärandet. Detta har de löst med att deltagarna får samla på sig sina tankar och ta med det till ett obligatoriskt diskussionstillfälle som avslutar själva utbildningen.

ÖVRIGA UTBILDNINGAR

Utbildningsplanen för naturvårdsvakter och jaktillsynsmän är specificerad i tid vilket kan vara en utmaning då de jobbar med kunskapsmål. Umeå universitet (UMU) framför att de framför allt önskar ha flexibiliteten att kunna reglera timmarna själv i större utsträckning. De vill kunna lägga extra fokus på vissa utmaningar vilket kan vara svårt med tanke på hur tiderna för de olika blocken är specificerade i utbildningsplanen. Det kan behövas mer tid på hur deltagarna möter människor och på de svårigheter som kan uppstå medan det juridiska blocket kan gå snabbare. Det är dock bra att innehållet är specificerat på den nivå den är och UMU har förhållit sig ungefärligt med de angivna tiderna. I genomförandet står det traditionell undervisning men UMU skulle vilja ha det ändrat till att också omfatta nätbaserad undervisning då en andel av undervisningen sker via nätet. Kursen innehåller rollspel både i kursen och i den avslutande examinationen.

Utbildningen till naturvårdvakter och jakttillsynsmän motsvarar fem dagars studier, varav en dag via lärarledda distansstudier. Umeå Universitet tar själva fram sitt utbildningsmaterial plus att det finns en handbok som länsstyrelser, polis och åklagare har gällande grova jaktbrott. Undervisningen sker via föreläsningar, självstudier, grupparbeten, diskussioner, seminarier, övningar samt färdighetsträning. Självstudier av aktuell lagstiftning, aktuella föreskrifter med mera ska göras innan kursstart för att få en övergripande bild av kursens innehåll.

Även om det är frivilligt att förbereda sig inför Jägarexamen har förbunden tagit fram ett eget utbildningsmaterial. Deras utbildningsmaterial är ett bokpaket som blivit digitaliserat. 1985 infördes kravet på jägarexamen. De tog då ansvaret att ta fram ett utbildningsmaterial, Jägarskolan vilket sedan moderniserats i olika omgångar. Det är dock fritt för vem som helst att ta fram ett utbildningsmaterial. Det finns idag en variation av fysiska och digitala utbildningar. Marknaden bestämmer. Flertalet är dock fysiska. På Jägareförbundets anläggning och huvudkontor Öster-Malma ges ett fåtal utbildningstillfällen. Annars är det Studiefrämjandet som genomför utbildningarna. Vissa av Jägareförbundets länsföreningar och jaktvårdskretsar organiserar också egna utbildningar.

För väktare är utbildningsplanerna indelade i ämnesblock där innehåll, mål, genomförandemetod och beräknad tidsåtgång anges. I de flesta blocken anges också ett lägsta kompetenskrav på läraren/instruktören. Undervisningsform anges och kan variera mellan teoretiska genomgångar, grupparbeten, praktiska övningar och rollspel. Examinationsformen varierar mellan de olika blocken. När BYA:s utbildningar börjar får eleverna ut en målkatalog vid dag ett för att se vad de ska kunna genomföra vid slutet av utbildningen. Lektionsmaterialet är huvudsakligen digitalt vilket möjliggör att de kan hålla det uppdaterat och fräscht. Utbildningen är stödjande hela vägen fram till examinationsdagen och det finns ett digitalt utbildningsstöd för studenterna som kompletterar den fysiska utbildningen och där studenten även kan målmäta sig själv under utbildningen. Resultatet från den här ”egenkontrollen” kan även kursledaren se vilket ger möjlighet till korrigeringar.

Utbildningarnas innehåll och upplägg regleras idag i utbildningsbilagor till föreskrifterna men i den pågående översynen av föreskrifter om ordningsvakter och väktare är Hannas (NOA) spaning att utbildningsbilagorna är för detaljerade. Hanna tycker det vore bättre med att sätta upp lärandemål eller kunskapsmål. Föreskrifterna kan då ange ramar med kunskapsmål medan kursplaner som anger detaljerna ligger separat så att den blir mer flexibel. Kursplaner bör fastställas av Polismyndigheten och uppdateras vid behov. Hanna anser inte att det är funktionellt att sätta exakta tider för respektive ämne utan tidsplanen behöver vara mer flexibel.

BYA som utbildar väktare är generellt nöjda med de angivna tiderna men det beror också på att de anpassat sig till resursen tid. Idag är de styrda av ämne och tid och den balanseringen är inte alltid jättebra där det kan skeva mellan enklare och svårare ämnen i tid. De har dock tillåtelse att blanda ämnen vilket ger en bra möjlighet att justera tidsåtgången.

Föreskriftskraven på utbildningen kan både vara bra och dåliga. I och med att föreskriften är brett skriven kan det till exempel finnas en annan utbildningsaktör som inte bryter ner ramverket på samma nivå vilket gör att kunskapen kan variera beroende på var deltagarna utbildats. Fördelen med breda penseldrag är att de kan utforma en utbildning som är ”bättre” än vad som efterfrågats vilket gör att de kan anpassa utbildningen till verkligheten bättre om ramverket är bristfälligt.

UTBILDNINGSKRAV PÅ UTBILDAREN

I fisketillsynsutbildningen finns inga krav på utbildarens, examinatorns eller provledarens kompetens. Studiefrämjandet upplever därför att det varit svårt att utbilda utbildaren då det är oklart vad som krävs. De upplever speciellt att frånvaron av utpekade krav på utbildaren är en brist. De försöker givetvis använda sig av personer de känner till och litar på men oftast är det den aktuella länsstyrelsen som bestämmer vilka som ska utbildas. Sportfiskarna ställer inga andra krav på utbildarna än det länsstyrelsen ställer. De måste dock vara väl förtrogen med deras eget material. Sedan är det givetvis en fördel om utbildaren har jobbat praktiskt med fisketillsyn.

För väktare, naturvårdsvakt och jakttillsynsmän finns i utbildningsplanerna krav på utbildning hos utbildaren för flertalet block. För att få utbilda väktare måste de också bli auktoriserad av länsstyrelsen. För jägarexamen finns krav på provledaren som omfattar både utbildning och praktik och att de måste ha ett förordnande från Polismyndigheten.

UTBILDNING AV UTBILDARE

Hos Studiefrämjandet utbildas det i folkbildningspedagogik där alla utbildare får en grundutbildning i sin introduktion. I praktiken är ofta ledaren sakkunnig och pedagogiken handlar framför allt om hur de bygger en grupp och utbildar i den formen. Utbildningsledarna får själva bekosta sin utbildning även om det kan förekomma undantag.

Sportfiskarna utbildar inte sina utbildare internt då de inte vet vem som skulle ha en högre kompetens än dom som idag utbildar inom förbundet. Hade det funnits en central utbildning för utbildarna hade det varit mycket bra.
För att bli få provledare för Jägarexamen måste de bli rekommenderad av ett förbund. De får då gå en utbildning hos förbunden och därefter skicka in en begäran till NV. När de sedan fått ett provledarnummer av NV kan de gå vidare och ansöka om ett tidsbegränsat förordnande hos polismyndigheten. Därefter får de genomföra en praktikperiod hos en aktiv provledare innan de får leda egna prov. Jägareförbundet arbetar också med att fortbilda sina provledare genom att arrangera provledarträffar där de kan gå igenom de praktiska proven för att harmonisera provens olika delar.

Angående ledarnas kompetens inom utbildningen av naturvårdsvakter och jakttillsynsmän har UMU resonerat med polisen om skrivningarna i undervisningsplanen vad gäller juridiken och hur stringent de måste följa den. Möjligen skulle det kunna förtydligas vad de menar att ledarna ska ha för kompetens då det är övergripande skrivet, till exempel att ledarha ska ha minst 15 poäng i juridik men det står inte vilken juridisk kompetens som avses. UMU poängterar också att det är skillnad på en instruktör och en lärare. En instruktör kan återge någon annans material medan en lärare måste kunna ämnet i större utsträckning.

För utbildning av väktare har BYA en egen utbildning för sina utbildare som är relativt lång. De anlitar folk ifrån ”driften” (företagens bevakningsverksamhet). Grundläggande krav för att kunna vara aktuell för att bli utbildare är att de kommer ifrån ett bevakningsföretag, har en viss erfarenhet i tid, har genomgått ett lämplighetstest och att om föreskriften ställer krav så måste också dessa uppfyllas. Efter antagning påbörjas en utbildningsperiod som löper över ett år (ej heltid). Utbildningen inleds med en allmän introduktion som därefter specialiseras genom att de får sitta med på utbildningar. I nästa steg får de vara delaktiga i delar av momenten (under fyra utbildningar) vartefter de får leda hela kursen själva där en examinator sitter med under hela utbildningen. Den här delen kan ta upp till två år och här har de också möjlighet att läsa universitetskurser. BYA understryker att det är viktigt att de kommer ifrån driften och också fortsätter att vara en del av denna.

EXAMINATION

Gällande examination varierar kraven och genomförandet mellan utbildningarna. För fisketillsynspersoner är kravet att examinationen ska ta två timmar och eleven klara godkänt. Vad som krävs för att bli godkänd saknas och inga färdiga prov finns att tillgå utan det är upp till utbildaren eller den aktuella länsstyrelsen att utforma provet samt bestämma nivån för godkänt.

Just behovet av ett gemensamt prov lyfts av flera av de intervjuade inom fisketillsyn. HaV uppger att det fanns en plan på att skapa en nationell databank med frågor vilket var en del i upphandlingen av det nya

utbildningsmaterialet. Det har tyvärr inte kommit vidare även om ett utkast levererades då frågorna ej är kvalitetssäkrade och därför ej publicerats. Patrik på Naturvårdsverket som arbetar med jägarexamen menar på att det hade varit bra att påbörja arbetet med att ta fram en ny utbildning inom fisketillsyn med att centralisera provet då det krävs en aktiv central roll som tar ansvar för alla delar och leder samarbetet.

I Sportfiskarnas ondemandutbildning använder de en examinationstjänst på distans via digiexam. Frågorna kommer från Länsstyrelsen i Västra Götaland som sedan Sportfiskarna modifierat något för ondemand. Via plattformen (digiexam) sker också en legitimationskontroll.

Hos Studiefrämjandet är examinationen alltid fysisk. Vem som examinerar kan variera beroende på vad den aktuella länsstyrelsen kräver. Frågorna under examinationen varierar och beror oftast på vad den aktuella länsstyrelsen eller den lokala utbildningen kräver (finner lämpligt). De anser att examinationsfrågor och riktlinjer för examination bör finnas centralt/nationellt. Här kan eventuellt finnas möjlighet att på länsstyrelsenivå anpassa frågeurvalet för att säkerställa att lokalt viktiga perspektiv kommer med.

För jägarexamen läggs all kraft på provet då det saknas ett föreskriftkrav på utbildning där de praktiska proven är tydligt reglerade och det teoretiska provet tillhandahålls av Naturvårdsverket. Frågorna finns i en databas och har tagits fram av NV tillsammans med förbunden. Frågorna är indelade i 16 delområden med ett antal frågor per område. I databasen finns x antal hundra frågor som slumpas och skickas ut varje morgon i en app där provet genomförs. Provledarna kan därför inte känna till frågorna i förväg. Provledaren har ingen aktiv roll i själva provet förutom att garantera identiteten på provtagaren. Bankid är inte godkänt då det kan lånas ut.

För naturvårdsvakter och jakttillsynsmän ska examinationen slutligen ge de kunskaperna de behöver när de ska gå ut och möta allmänheten. UMU får utforma examinationen i princip så som de önskar så länge de har ett skriftligt och ett praktiskt prov. Kursens förväntade studieresultat examineras därför genom aktivt deltagande under lektioner, i grupparbeten, seminarium samt övningar. De har också ett teoretisk nätbaserat prov (hemtentamen) och en verbal konfliktsituation som praktiskt prov.

Väktare har både teoretiska och praktiska prov där utbildningsföretaget utformar proven. Här bör nämnas att det finns omfattande krav på utbildningsföretaget för att få utbilda väktare med krav på utbildning, pedagogik och laglydnad hos personalen vilket ska säkerställa en professionell examination. Provfrågorna utformar BYA utifrån mätbara målmoduler och för att få fram bra provfrågor har de tagit hjälp av kognitionsvetare. De teoretiska proven skapas centralt och eftersom kursledaren inte kan påverka frågorna får kursledaren också leda examinationen. De teoretiska proven utförs alltid fysiskt på papper och kursledarna rättar svaren med en mall. När det gäller praktiska prov kontrollerar instruktören studentens prestation.

UPPDRAG ATT UTBILDA

Studiefrämjandet anordnar fisketillsynsutbildningar men utbildningarna skiljer sig åt mellan länen. I många län har de en bra dialog med länsstyrelserna och har blivit ombedda att arrangera utbildningar medan i andra fall har studiefrämjandet fått ”knacka” på dörren. En anledning till att Studiefrämjandet inte anordnar fler utbildningar är bristen på godkända tillgängliga utbildare.

Sportfiskarnas uppdrag att utbilda har framför allt växt fram där de haft egna fiskevatten att förvalta. För att de ska bli godkända som utbildare hos länsstyrelserna har Sportfiskarna visat sitt utbildningsmaterial och ibland också sitt CV. Ingen länsstyrelse har förtydligat specifikt vad de önskar se i ett CV. Idag godkänner en del länsstyrelser sportfiskarnas utbildning men det finns också exempel på en länsstyrelse som inte godkänt utbildningen i sitt län men sedan godkänt fisketillsynspersoner som gått den i ett annat län. Sportfiskarna tror inte att det går att generalisera en lämplig nivå på kraven för att hålla en utbildning utan det krävs en sammanhållen utbildning som anordnas av en central utbildare.

Personalgruppen på Svenska Jägareförbundet har fått uppdraget att utbilda från Jägareförbundet som är en förtroendemannaorganisation med högsta beslutande organ årsstämman där personalgruppen är utförare av årstämmans beslut.

Umeå Universitet har fått uppdraget att utbilda naturvårdsvakter och jaktillsynsmän av länsstyrelsen då utbildningen är en så kallad uppdragsutbildning.

BYA, Bevakningsbranschens Yrkes- och Arbetsmiljönämnd är en ekonomisk förening som utbildar ett antal olika kompetenser, däribland väktare och ägs gemensamt av arbetsgivarorganisationen Säkerhetsföretagen och Svenska Transportarbetareförbundet. Deras uppdrag kommer från sina ägare och BYA har funnits sedan 1996.

ÅSIKTER OCH ERFARENHETER AV OLIKA FORMER AV UTBILDNINGAR

HaV anser det vara helt öppet för utbildningsanordnaren att bestämma i vilken form utbildningen ska genomföras då detta var en anpassning till verkligheten när föreskriften reviderades. Det finns tyvärr idag en oklarhet hos länsstyrelserna om det är utbildaren eller utbildningen som ska godkännas.

Studiefrämjandet anordnar framför allt fysiska utbildningar via sina regionala/lokala kontakter, ofta länsstyrelserna. De har även en digital fisketillsynsutbildning som utgår ifrån Örnsköldsvik där en stor del av landet kan delta. Examinationen sker dock alltid på ett av studiefrämjandets lokala kontor för att säkerställa att allt sker korrekt. Generellt tror de att de lokala fysiska utbildningarna fungerar bäst för flest deltagare. Det digitala erbjudandet beror framför allt på att länsstyrelser hänvisar till SF samtidigt som det kan saknas lokala utbildningar på plats och då är digitalt en bra lösning.

Rent generellt tror studiefrämjandet att de kan göra digitala utbildningar som blir väldigt bra även om han upplever en utbredd skepsis mot digitala utbildningar.

I Sportfiskarnas fysiska utbildningar används HaV:s skrivna utbildningsmaterial och utbildningsledarna examinerar studenten. Deras fysiska utbildningar kalibreras inte till samma standard då de ligger i olika regioner och har olika utbildare. För att kunna utbilda sina föreningsmedlemmar i fisketillsyn bestämde de sig för att ta fram en ondemand utbildning där de började med att ta fram fortbildningen för att därefter fortsätta med grundutbildningen. En anledning till att de i stället inte satsade på digitala lärarledda utbildningar är att de tidigare fått dålig feedback från studenterna vid dessa. Kurserna har genomförts fyra gånger och tekniken har fungerat mycket bra. Sportfiskarna poängterar att de utbildar inga individuella medlemmar utan enbart de som är anslutna till föreningsmedlemmar i ondemand utbildningen. Många medlemmar föredrar dock farande en fysisk utbildning.

För utbildningen för naturvårdsvakter och jakttillsynsmän föredrar de att träffas fysiskt då gruppen får en helt annan dynamik och många kommunikationsdelar är praktiska så att de behöver ses rent fysiskt. Det är också en kort utbildning med väldigt olika erfarenheter hos studenterna vilket kan göra att det krävs att de närvarar fysiskt. De har valt att lägga distansdagen två veckor före den fysiska utbildningen för att möjliggöra inläsning av vissa delar innan de ses fysiskt. De anser inte att det skulle fungera att basera utbildningen på kunskapskrav som enbart redovisas genom ett slutprov.

Som föreskrivande myndighet för väktare har Polismyndigheten inte övervägt alternativa utbildningsformer då det inte är de som genomför utbildningarna men det är givet att vissa moment inte går att genomföra på distans. Det finns en intern diskussion om de olika formerna i samband med ett omställningsprojekt där de ställer om utbildningen till ordningsvakter där de olika formerna kombineras (Polismyndigheten utbildar själva ordningsvakterna). Deras utbildningar är dock längre än fisketillsynsutbildningen så det kan vara enklare att se var och när de olika formerna är fördelaktiga. Generellt är det också svårt att genomföra utbildningarna digitalt då arbetet innebär att deltagarna sedan möter verkliga människor i verkliga situationer. Här instämmer också Hanna i BYA:s tankar kring att grundutbildningen till övervägande del måste vara fysisk.

BYA anser att alla grundutbildningar de genomför ska vara fysiska och i klassrummen då utbildningen är normbildande med uniform och ett aktivt bemötande av människor och de tror inte att utbildningen kan vara normskapande via distans. BYA anser därför inte att det skulle fungera att basera en utbildning för uniformsyrken på enbart ett kunskapsprov (som jägarexamen). Vid en fördjupning, det vill säga vidareutbildningar och fortbildningar kan den vara webbaserad och via e-learning. Grundkurserna ska dock alltid vara fysiska. Det ligger i alla parters intresse att det blir en bra start i det nya yrket och därför är det normerande arbetet extremt viktigt.

BEDÖMNING AV LÄMPLIGHET UNDER UTBILDNINGEN

En fråga som dykt upp har varit om utbildarna ska bedöma studenternas lämplighet under utbildningen. HaV anser inte att det finns något uppdrag för utbildaren att bedöma studenternas lämplighet för uppdraget utan det sköts vid förordnandeprocessen enligt de riktlinjer som finns i föreskriften (2 § med hänsyn till laglydnad och övriga omständigheter).

Sportfiskarna bedömer inte deltagarnas lämplighet under utbildningen utan anser att det vara upp till länsstyrelsen att göra den bedömningen i samband med förordnandet. Men, föreningarna kan givetvis göra en egen bedömning om de vill ha tillsynspersonen i rollen som uppdragsgivare där en bedömning sker via uppdragsgivarens underskrift.

Studiefrämjandet anser att en eventuell lämplighetsbedömning bör ägas av länsstyrelsen, möjligtvis i samråd med utbildaren. Lämplighet kan eventuellt också bedömas vid eller inför antagning med samma ansvarsfördelning.

För naturvårdsvakter och jakttillsynsmän bedöms inte studentens lämplighet under utbildningen men i de praktiska övningarna under utbildningen kan det ske en viss sållning. Det ställs inga krav på praktik före de får tjänstgöra.

I Jägarexamen bedöms inte studentens lämplighet i proven. Provledarkåren har funderat på den möjligheten och det är möjligen en svaghet i systemet säger Henrik, Jägareförbundet.

Hanna (NOA) uppger att den som ansöker om förordnande som ordningsvakt genomgår en lämplighetsbedömning innan den erbjuds en plats på grundutbildningen för ordningsvakter. Att inkorporera en lämplighetsbedömning i själva väktarutbildningen anser hon i vissa fall vara tveksamt. Ska en lämplighetsbedömning ingå som en del av utbildningen måste det samtidigt finnas fasta kriterier för att undvika subjektiva bedömningar. Men, ett steg som möjligen kan jämföras med en lämplighetsbedömning är den praktik som finns i väktarutbildningen; att för att få genomgå steg 2 av väktarutbildningen måste de genomgå en praktikperiod efter första utbildningsblocket.

BYA som utbildar väktare bedömer däremot studenternas lämplighet under utbildningen då majoriteten är där under sin provanställning. Eftersom BYA representerar sin arbetsgivare så anser de att de har ett direkt rapporteringsuppdrag till sina ägare under processen. Om de upptäcker att någon är olämplig tas detta direkt och eftersom de är där under arbetstid så finns det en del att ta i beaktande när de bedömer personen under utbildningens gång.

CENTRAL VÄGLEDNING

HaV anser sig inte ha något utpekat uppdrag att samordna fisketillsynsutbildningarna utan det övergripande vägledningsansvar de har är det som är direkt kopplat till alla deras föreskrifter.

Sportfiskarna anser att den centrala vägledning inom fisketillsynsutbildningen finns då de när de skulle påbörja sitt arbete fick ett möte med HaV där de fick svar på deras frågor. De har också fått vägledning via utbildningsmaterial och deltar på mötena inom fisketillsyn Ost.

Studiefrämjandet däremot ser ett tydligt behov av en central vägledning.

För Jägarexamen skulle möjligen den löpande kommunikation som sker med NV och genom deras föreskrifter kunna bedömas som central vägledning för Jägareförbundets del och det finns också en provledarhandbok (tidigare allmänna råd).

Hos NOA är frågan om central vägledning något som Hanna brottats med. Tidigare har hon haft den arbetsuppgiften när hon arbetade på Naturvårdsverket. Vid Polismyndigheten arbetar de i stället med information och ansvaret för vägledning är mindre uttalat än inom miljöbalksområdet där den centrala miljömyndigheten (Naturvårdsverket) har en uttalad tillsynsvägledande roll. Det finns dock en samverkan mellan berörda parter (exempelvis med länsstyrelserna och BYA) innan det föreslås nya föreskrifter för att nå så långt som möjligt.

BYA uppger att det saknas en central vägledning för deras utbildningar men för olika ämnen finns vägledning. Exempelvis inom sjukvården finns ett HLR-råd där det kommer nya riktlinjer varje år och för konflikthantering och självskydd följer de polisskolans handböcker.

För ämnet bevakningstjänst är det de själva som skapar normen då de är de sakkunniga. BYAs utbildningsdelar har utvecklas till någon typ av praxis där de får stödja den rättskipande delen av myndigheterna så sammantaget sätter ibland andra upp kraven och i samråd med BYA.

FÖRBÄTTRINGSFÖRSLAG FRÅN INTERVJUERNA AV UTBILDNING OCH UTBILDARE

För att förbättra utbildningen önskar Studiefrämjandet en tydlighet över vad som behöver valideras. Detta gäller framför allt utbildningsmaterial, kompetens hos utbildningsledarna och deltagare. Med en tydligare vägledning skulle SF kunna utbilda sina utbildningsledare bättre. De anser också att det kan vara klokt med ett nationellt grundpaket som sedan kompletteras med ett anpassat lokalt utbildningspaket. Studiefrämjandet tror att utbildningarna skulle kunna förbättras genom att diskutera hur de kan agera i olika situationer till exempel genom rollspel. Anders (SF) tycker också det är ”intressant” att en fisketillsynsperson blir godkänd för tjänst över hela Sverige även om länsstyrelsen ställer olika krav över hela landet.

Sportfiskarna önskar en central utbildning för utbildarna. De ser också ett behov för tydligare riktlinjer för länsstyrelsernas godkännande av utbildningsanordnare. Olika utbildningsnivåer för olika typer av vatten hade varit bra och att myndigheten då kan korta ner den juridiska delen i första steget.

Bemötandedelen däremot bör ges större utrymme då det utgör en väsentligt större del i det praktiska utövandet. Det hade varit bra om HaV kunnat att utfärda ett intyg för en utbildare att få utbilda i hela landet.

UMU tipsar om att det kan vara bra att lägga upp fisketillsynsutbildningen i olika steg för att låta tillsynspersonerna utveckla deras kompetenser (utbildningssteg och behörigheter, se väktarutbildningen, författarens kommentar). Det finns en funktion i att få landa en utbildning i taget och få utvecklas och reflektera i egen takt.

För fisketillsynsutbildningens del tror Patrik på Naturvårdsverket att det är bäst att påbörja utbildningsprocessen med att centralisera provet. Här krävs en aktiv central roll som tar ansvar för alla delar och leder samarbetet med de andra intressenterna

Det är generellt svårt för Hanna (NOA) att plocka ut något enskilt råd vad som kan vara i revisionen av fisketillsynsutbildningen men ett är att skapa en utbildning för utbildarna.

BYA tipsar om att skapa korridorer som inte kursledaren kan avvika ifrån. De kan då paketera in kursledare i en så smal kurs som möjligt för att säkerställa innehållet i utbildningen. I BYA:s kurser brukar de tala om 80-20 dvs 80 % är uppstyrt och 20 % kan kursledaren själv utforma.

Workshop hösten 2026

För att bättre fånga länens erfarenheter och kunskap arrangerades en workshop hösten 2026. Enkät och intervjuer utgjorde då ett grundlag för en diskussion mellan länsstyrelserna. Samtliga länsstyrelser bjöds in och vid träffen diskuterades en framtida utbildning av dels fisketillsynspersoner och dels utbildare. Länens egna erfarenheter i kombination med det framtagna kunskapsunderlaget ledde till diskussioner där slutsatserna nu vägts in i de förslag utredningen tagit fram.

Frågorna som diskuterades var

- Hur ska utbildningsplanerna utformas? Ska det finnas ett fast tidskrav eller en mer detaljerad kursplan modell ämne och detalj?
- I vilken form ska fisketillsynsutbildningen genomföras? Fysisk, digital, ondemand eller?
- Vad ska krävas för att få bli utbildare? Tillsynsbakgrund för utbildare men hur länge? Krav på pedagogisk kunskap? Aktiv tillsynare? Krav på att länen skall vara med på x antal utbildningar innan eget uppdrag?

- Ska det krävas en utbildning för utbildarna? Är det möjligt/lämpligt med uppdragsutbildning för utbildare från till exempel ett universitet (som för naturvårdsvakter)?

- Finns det utrymme att förbunden så som Fiskevattenägarna eller Sportfiskarna fyller samma roll som Jägareförbundet?

- Skall utbildningen vara uppdelad i nivåer beroende på uppdrag? Grundkurs/enskiltvatten, Fjäll, Kust, stora sjöarna, småskaligt yrkesfiske?

- Hur ska provet se ut? Vem ska ansvara för innehållet i proven och genomförandet?

- Vem ska ha rätt att examinera?

Redovisning hela intervjuer och utbildningarnas föreskriftskrav

- Fakta föreskriftskrav på utbildning till fisketillsynsperson

Havs- och vattenmyndigheten har föreskriftsrätten för fisketillsynpersoner.

Kraven för att få bli fisketillsynsperson samt regler för förordnande och utbildning regleras i Havs och vattenmyndighetens föreskrift HVMFS 2018:1.

Föreskriften reglerar kraven för att få bli fisketillsynsperson vad gäller ålder, laglydnad och utbildning. Krav på god kunskap i svenska saknas.

I föreskriftens bilaga 2 återfinns aktuell utbildningsplan. Planen är indelad i ämnesblock där innehåll och mål i respektive block definieras samt tid för genomförande.

I slutet av utbildningsplanen anges examinationsform och beräknad tidsåtgång. Föreskriften saknar detaljerad vägledning utformningen av provet eller vad som krävs för att bli godkänd.

Förskriften saknar vägledning om vilken kompetens som krävs för att få bli utbildningsledare mer än en generell skrivelse om att utbildningen ska ledas av en instruktör eller utbildningsledare.

Sammantaget överlåter förskriften åt aktuell länsstyrelse att säkerställa att utbildningen ger eleverna de kunskaper som krävs för att kunna utöva den fisketillsyn som uppdraget kräver.

Lagrum HVMFS 2018:1

INTERVJU MED HAVS- OCH VATTENMYNDIGHETEN I ROLLEN AV FÖRESKRIVANDE MYNDIGHET, PER-OLOF V ANDERSSON.

Per-Olof arbetar som utredare på HaV och är ansvarig för deras arbete med fisketillsyn och dess föreskrift. Texten som följer är en sammanfattning av en intervju genomförd av mig David Solstorm med Per-Olof för att förtydliga HaVs syn på vissa frågor.

Per-Olof. Utbildarna får uppdraget att utbilda genom länen men länen behöver inte godkänna en utbildares kompetens utan det är frivilligt (se föreskriften). När den nya föreskriften (HVFMS 2018:1) utformades beaktade HaV att utbildningen tidigare varit kostnadsfri och att en del län hade utbildare knutna till sig. HaV öppnade alltså upp för länen att fortsatt bedriva utbildning kostnadsfritt i egen regi men även kunna lägga ut uppdrag för utbildning på annan aktör som kan ta betalt för den tjänsten. Anpassningen gjordes för att tillgodose länsstyrelsernas handlingsutrymme som fristående myndigheter.

HaV utformade föreskriften så för att utbildningen skulle bli kostnadsfri i samband med översynen av den föregående föreskriften då vissa län redan hade utbildare. Indirekt skapar detta idag ett problem då fisketillsynspersoner kan söka förordnande i ett annat län än det där de utbildats och då måste det andra länet ta ställning till det första länets utbildning.

Det finns en fastlagd kursplan (bilaga i föreskriften) men den har visat sig vara för ospecifik och för öppen för utbildarna. Tidsaspekten är inte kalibrerad i antalet timmar vilket gör det svårt att hantera i en digital utbildning (vid en digital kurs utan lärare). Planen är anpassad för katederundervisning och när den utformades var den tänkt att skapa en flexibilitet för utbildaren.

Digitala utbildningar har dock ett stort värde då de möjliggör utbildningar såväl geografiskt som i tid.

I efterskott hade det förmodligen varit bättre med att fastställa innehållet i en högre utsträckning än själva tiden, d.v.s. en mer detaljerad kursplan då det viktiga är innehållet men, det blev så här för att det var en översyn av en föreskrift som funnits länge vilket gjorde att HaV anpassade den nya föreskriften till hur länen redan arbetade.

Läroplanen saknar krav på rollspel eller praktik men rollspel finns med som en pedagogisk möjlighet i utbildningen (ev. rollspel).

Idag finns flera aktörer som anordnar utbildningar i Sverige men de kalibreras inte till samma kvalité via någon central styrning och det saknas en utbildning för utbildarna. Det kan dock finnas fisketillsynsutbildningar som löper över länsgränser d.v.s. där länen samarbetar för att få till stånd gemensamma utbildningar.

Det finns både fördelar och nackdelar med föreskriftskraven idag. Att utbildningskraven är relativt låga gör att det är förhållandevis enkelt att utbilda

sig till fisketillsynsperson. dvs tillgängligheten är relativt god. Länsstyrelsen hinner också med sitt arbete med förordnanden då det är en ”tydlig” process och det finns ett fungerande tillsynsregister.

En nackdel är det tidigare angivna, att kursplanen är ospecifik och har baserats på en för vissa utbildningar otidsenlig styrning av tidsplanen. En annan nackdel är att när HaV utformade föreskriften fanns en grundtanke på att länen skulle ha sin frihet i rollen som suverän myndighet. På grund av den här friheten i föreskriften att själva bestämma mycket spretar det också mellan länen i hanteringen av utbildningar.

HaV har upphandlat och godkänt ett utbildningsmaterial som är fritt att använda för de som önskar. Det är dock inte tvingande att använda och materialet utgör enbart ett stöd som är fritt att förbättra och modifiera så länge inget förvanskas.

De utbildningar som finns är dels en grundutbildning, dels en fortbildning där grundutbildningen har ett kunskapsprov vilket saknas i fortbildningen.

För själva examinationen ansvarar utbildaren då det saknas övriga riktlinjer för genomförandet i föreskriften förutom att det ska vara skriftligt och ta två timmar. Det är också utbildaren som tar fram frågor för själva examinationen.

Det fanns också en plan på att skapa en nationell databank med frågor vilket var en del i upphandlingen av det nya utbildningsmaterialet. Det har tyvärr inte kommit vidare även om ett utkast levererades då frågorna ej är kvalitetssäkrade och därför ej publicerats. Länen har dock lagt upp en del egna frågor på samarbetsytan som är fri för alla län att nyttja.

Det är helt öppet för utbildningsanordnaren att bestämma i vilken form utbildningen ska genomföras vilket var en anpassning till verkligheten när föreskriften reviderades. Det finns tyvärr idag en oklarhet hos länsstyrelserna om det är utbildaren eller utbildningen som ska godkännas.

Det finns inget uppdrag till utbildaren att bedöma studenternas lämplighet för uppdraget utan det sköts vid förordnandeprocessen enligt de riktlinjer som finns i föreskriften (2 § med hänsyn till laglydnad och övriga omständigheter).

HaV anser sig inte heller ha något utpekat uppdrag att samordna fisketillsynsutbildningarna utan det övergripande vägledningsansvar de har är det som är kopplat till alla sina föreskrifter.

INTERVJU MED STUDIEFRÄMJANDET CENTRALT I ROLLEN AV UTBILDANDE ORGANISATION I FISKETILLSYN, ANDERS WIGREN.

Studiefrämjandet (härefter SF) är ett studieförbund som arbetar med folkbildning. SF har varit organiserade som olika juridiska personer i landet. I år (2025) har de genomgått en förändring och är nu en organisation även om

de har kvar starka lokala förankringar. De genomför utbildningar åt andra förbund, framför allt gröna utbildningar. SF:s pedagogik karaktäriseras av erfarenhetsutbyte och dialog, även i de fall som utbildaren/ledaren är expert. Det anser det vara viktigt att alla deltagare kommer till tals. SF anser att det skapar förutsättningar för ett bra lärande och en möjlighet att reflektera kring olika situationer. Rollspel är en av flera metoder som kan förekomma inom folkbildning.

Anders roll är att samordna profilområdet natur, där fiske och jakt ingår. Anders har också arbetat en del med sportfiskarna om fisketillsynsutbildningen och har arbetat i sin roll i fem år. Han har diskuterat fisketillsynsutbildningen med kolleger men det har varit svårt att få ett helhetsgrepp.

SF:s utbildningar finansieras framför allt genom deltagaravgifter men SF tar också ofta en del av kostnaderna via deras statsbidrag.

Studiefrämjandet anordnar fisketillsynsutbildningar men utbildningarna skiljer sig åt mellan länen. I många län har de en bra dialog med länsstyrelserna och har blivit ombedda att arrangera utbildningar medan i andra fall har studiefrämjandet fått ”knacka” på dörren.

SF anordnar framför allt fysiska utbildningar via sina regionala/lokala kontakter, ofta länsstyrelserna. De har även en digital fisketillsynsutbildning som utgår ifrån Örnsköldsvik där en stor del av landet kan delta. Examinationen sker dock alltid på ett av studiefrämjandets lokala kontor för att säkerställa att allt sker korrekt.

Generellt tror de att de lokala fysiska utbildningarna fungerar bäst för flest deltagare. Det digitala erbjudandet beror framför allt på att länsstyrelser hänvisar till SF samtidigt som det kan saknas lokala utbildningar på plats och då är digitalt en bra lösning. Det finns också lokala/regionala digitala lösningar som är en praktisk lösning.

Rent generellt tror Anders att de kan göra digitala utbildningar som blir väldigt bra. Han upplever en utbredd skepsis mot digitala utbildningar men tycker det fungerar bra.

Utbildningarna kan variera beroende på vad respektive länsstyrelse efterfrågar. Anders upplever vissa oklarheter angående utbildningsmaterialet där vissa län vill använda utbildningsmaterialet som det är medan andra vill att SF anpassar det vilket kan skapa svårigheter. Oftast använder sig SF av Havs- och vattenmyndighetens utbildningsmaterial och ibland är det vidareutvecklat. Det kan också vara kursledarens eget material. De har övervägt att ta fram ett eget material men det är en stor insats och de vet inte om det kommer bli godkänt då det saknas tydliga riktlinjer.

På de ställen där SF har utbildningar upplever Anders att det finns kunniga och kompetenta kollegor men det är samtidigt en stor skillnad mellan länen i kompetens och de krav som ställs.

Vad gäller tidsperspektivet i kursplanen tycker Anders att det fungerar bra och har inte upplevt några svårigheter. Han poängterar dock att han inte arbetar som utbildningsledare.

Det finns i regel varken praktik eller rollspel i deras utbildningar även om det är möjligt att ta med inom deras pedagogik. De använder oftast en utbildare som är godkänd av en länsstyrelse och överlåter till den lokale utbildaren och respektive länsstyrelse att utforma utformningen av utbildningen.

Det finns också interna diskussioner om hur de skulle kunna förbättra materialet. Anders upplever att det kan vara svårt att göra avsteg i materialet då de inte vet vad respektive länsstyrelse godkänner och att det har varit svårt att utbilda utbildaren då det är oklart vad som krävs av en utbildare dag, till exempel vilka meriter som utbildaren ska ha och vilket material som krävs? Anders upplever speciellt att frånvaron av utpekade krav på utbildaren är en brist.

För att förbättra utbildningen önskar SF en tydlighet över vad som behöver valideras. Detta gäller framför allt utbildningsmaterial, kompetens hos utbildningsledarna och deltagare. Med en tydligare vägledning skulle SF kunna utbilda sina utbildningsledare bättre. De skulle också kunna bygga in fler inslag där de känner att de har utgångspunkt i befintligt material och sedan utveckla det. Det krävs dock att de vet att de sedan kan använda materialet.

Anders tycker det är intressant att en fisketillsynsperson blir godkänd för tjänst över hela Sverige även om länsstyrelsen ställer olika krav över hela landet. När de gjorde om provet för Jägarexamen för att höja kvalitén och harmonisera provet kunde frågebatteriet och informationen vid införandet varit bättre (från NV:s håll). I övrigt var processen bra, även om det mötte en del motstånd. I samband med den processen var en vanlig åsikt att de tyckte att det räckte med den lokala kunskapen vilket står i kontrast med att Jägarexamen medger att jägarna får jaga i hela Sverige. Anders anser att det kan vara klokt med ett nationellt grundpaket som sedan kan kompletteras med ett anpassat lokalt utbildningspaket.

Anders tror inte utbildningsledarna bedömer personens lämplighet under utbildningen. Examinationen är alltid fysisk. Vem som examinerar kan variera beroende på vad den aktuella länsstyrelsen kräver. Frågorna under examinationen varierar och beror oftast på vad den aktuella länsstyrelsen eller den lokala utbildningen kräver (finner lämpligt) men här finns en tydlig utvecklingspotential.

Anders är tveksam till om det skulle fungera att basera utbildningen på ett kunskapskrav, det vill säga på samma sätt som Jägarexamen fungerar (se senare intervjuer). En eventuell lämplighetsbedömning bör ägas av länsstyrelsen, möjligtvis i samråd med utbildaren. Lämplighet kan eventuellt också bedömas vid eller inför antagning med samma ansvarsfördelning. Den här delen blir i så fall omöjlig att inkludera om det enbart är en examination som krävs vilket talar för att flera bedömningsgrunder kan behövas.

I nuläget är frågan om att harmonisera deras fisketillsynsutbildningar inte prioriterad då de skiftande regionala förutsättningarna gör det svårt att samordna gemensamma utvecklingsinsatser. Anders tror dock att utbildningarna skulle kunna förbättras genom att diskutera hur de kan agera i olika situationer till exempel genom rollspel.

Anders tror också att SF är lite vid ett vägskäl där de måste tänka på hur de ska diskutera kring utbildningen av fisketillsynspersoner. Om det är något som de ska satsa på eller om det är en resurskrävande udda fågel som de kanske ska dra ner på. Än så länge kommer utbildningen finnas kvar men det är svårt att förhålla sig till utbildningen på en nationell nivå med dagens otydligheter. Anders ser också ett tydligt behov av en central vägledning.

UTBILDNING AV UTBILDARE:

SF utbildar sina utbildningsledare i folkbildningspedagogik där alla utbildare får en grundutbildning i sin introduktion. I praktiken är ofta ledaren sakkunnig och pedagogiken handlar framför allt om hur de bygger en grupp och utbildar i den formen. De erbjuds också att få ta del av SF:s andra utbildningar för utbildare.

SF har talat om att de ser en möjlighet i att hjälpa till med att utbilda fisketillsynsutbildare då de är vana att utbilda. Förutsättningen är dock att det skulle behöva vara ett upplägg som alla länsstyrelser kan ställa sig bakom.

Utbildningsledarna får själva bekosta sin utbildning även om det kan förekomma undantag. Kraven för att få bli utbildare görs i dialog med länsstyrelsen men det saknas tydliga kriterier. De försöker givetvis använda sig av personer de känner till och litar på men oftast är det den aktuella länsstyrelsen som bestämmer vilka som ska utbildas.

Idag är det oklart hur många utbildningsledare som finns inom SF för fisketillsyn och det brukar också vara svårt att få tag på nya utbildningsledare.

Om en utbildningsledare skulle visa sig fungera mindre bra brukar det lösas lokalt men Anders är osäker på om det varit aktuellt inom fisketillsynsutbildningen.

Anders kommentarer

- Studiefrämjandet har potential att bli en viktig aktör i såväl genomförande av utbildningar och fortbildningar som vid utbildning av fisketillsynsutbildare. Detta kräver dock en större tydlighet kring bland annat godkännande av utbildningsmaterial och utbildare och att dessa kriterier är nationella så att en nationell samordning går att få till stånd.

- Studiefrämjandet kan vara en dialogpart i framtagande av kriterier och utbildningsinnehåll som sådant intresse finns.

-I nuläget präglas fisketillsynen i alla led av en otydlighet som gör att respektive länsstyrelser tvingas göra egna tolkningar. Detta gör att Studiefrämjandet som uppdragstagare/samarrangör tvingas utveckla lokala arbetssätt utifrån regionala tolkningar, vilket i praktiken omöjliggör nationella utvecklings- och samordningsinsatser.

- Det bör finnas nationella utbildningsmaterial som utgör en godkänd "miniminnivå" över hela landet. Dessa kan byggas till och utvecklas i lokal dialog med respektive länsstyrelse men alla bör vara överens om en nationellt godkänd och obligatorisk grund.

- Examinationsfrågor och riktlinjer för examination bör finnas centralt/nationellt. Här kan eventuellt finnas möjlighet att på länsstyrelsenivå anpassa frågeurvalet för att säkerställa att lokalt viktiga perspektiv kommer med.

- Lämplighetsbedömning kan visa sig vara ett nödvändigt steg i utbildning och godkännande av fisketillsynspersoner eftersom fisketillsyn är ett myndighetsutövande.

- Lämplighetsbedömningen bör i så fall utföras av berörd länsstyrelse, möjligen i samråd med utbildningsledare. Studiefrämjandet kan ej ansvara för eller genomföra lämplighetsbedömning.

- En anledning till att Studiefrämjandet inte anordnar fler utbildningar är bristen på godkända tillgängliga utbildare. Studiefrämjandet kan vara en aktör i utbildning av utbildare givet tydlighet kring exempelvis:
  a) Förkunskapskrav för fisketillsynsutbildare
  b) Innehåll i utbildning för utbildare
  c) Krav på dokumentation

Anders tror att Studiefrämjandet hade kunnat göra mycket mer inom fisketillsynen under rätt förutsättningar.

INTERVJU MED EN AV STUDIEFRÄMJANDETS REGIONALA UTBILDNINGSLEDARE I FISKETILLSYN, MIKAEL EKSTRAND.

Studiefrämjandets fisketillsynsutbildningar skiljer sig åt i landet och i dag saknas en nationell samordning. Mikael hanterar utbildningar i Halland, Skåne och Kronobergs län och har i den rollen samarbetat mycket med Kerstin Söderlind i Skåne.

När de blir utbildningsledare inom studiefrämjandet får de genomgå en generell kostnadsfri cirkelledarutbildning som hanterar grundläggande pedagogiska frågor. Mikael anser att den utbildningen är ganska luftig.

Mikael skulle vilja utbilda utbildare inom studiefrämjandet. Mikael tror att det krävs en större djupdykning i vissa områden för att bli en bättre

utbildare, till exempel. inom yrkesfiske, enskilt fiske, havet, svensk lagstiftning jämfört med FVOs stadgar, olagligt versus olovligt etc. En sammanfattning om yrkesfisket och mer om skillnaden mellan det fria fisket jämfört med FVO:s stadgar. Mikael har också tagit fram exempel på tillsynsrapporter som han uppmuntrar till att ha som en mall under tillsyn.

Mikael tycker att det vore bra om det fanns en tydlighet för vad som gäller för att få bli en utbildare och det är förmodligen också bra för en myndighet med en tydlighet över vad myndigheten förväntar sig. I de tre länen Mikael håller utbildningar är det helt olika krav vilket inte är bra. Mikael uppskattar särskilt att Kerstin hade ett möte/kontroll med Mikael innan han fick bli utbildare. Det hade också varit bra om en länsfiskekonsulent kunde delta vid en utbildning.

I de fisketillsynsutbildningar Mikael håller använder han utbildningsplanen som återfinns i bilagan till HVFMS 2018:1 som en grund. Mikael får dock ofta möblera om ordningen för att få en bättre koppling till innehållet och eleverna. Han tar också fram egna övningar. Oftast har han en gruppövning där eleverna delas upp i olika grupper där de tilldelas ett hypotetiskt fiskevårdsområde som de ska hantera ur ett frågeperspektiv. Han ställer sedan frågor baserat på deras nya områdes perspektiv. Mikael anser att det är viktigt att kunna anpassa utbildningen till det område där tillsynaren är aktiv. Efter att gruppövningen är avklarad brukar Mikael ställa frågor till hela gruppen för att se hur de hanterar en specifik situation. Han ställer också frågorna för att se över studenternas lämplighet. Han uppmuntrar också till att studenterna ska ställa frågor under hela utbildningen och vill ha en aktiv diskussion.

Tidsmässigt varierar det hur läroplanen fungerar då det kan variera där vissa grupper kräver mer tid och vissa mindre. Utbildningsmaterialet kan ibland utgöra en ”fartbula” då det som inte är relevant för dom lokalt väcker lite intresse och vissa studenter blir trötta under ovidkommande pass. Vissa saker i utbildningsmaterialet behöver också förtydligas såsom olaga fiske och skillnaden mellan allmänt och enskilt vatten. Generellt kan skillnaden mellan olaga och olovligt fiske vara svår att förstå i materialet.

Mikael håller enbart fysiska utbildningar i sina län men i Norrland finns det en digital utbildning. Det finns inga hybridutbildningar förutom att provet alltid hålls fysiskt. I Mikaels utbildning blir de ofta sura när de ser hur ofta de måste vara på plats. Detta brukar dock gå över så fort de påbörjar utbildningen. Sedan brukar det gå bra då de blir engagerade och har kul.

För Mikaels del är det inte aktuellt att hålla digitala utbildningar då det krävs helt andra förutsättningar för att genomföra dessa på ett bra sätt vilket är resurser Mikael saknar i dagsläget. Han har dock funderat mycket på hur de skulle kunna skapa en bra distansutbildning. Mikaels egen erfarenhet från distansutbildningar har också varit positiv så han har funderat på samma upplägg för en tillsynutbildning. Mikael vill dock helst ha en fysisk utbildning men kanske måste de se över möjligheterna till en bra hybridutbildning i framtiden.

Mikael använder HaV:s utbildningsmaterial (kompendium och PP) men lägger till eget för att komplettera och tydliggöra vissa frågor. Han använder också exempel ifrån fiskevårdsområdenas egna regler för att få en ökad förståelse.

Det finns också delar i det officiella utbildningsmaterialet som behöver utvecklas. Under delen i ett strafföreläggande anges det att det inte är lika allvarligt som att få en dom i tingsrättten. Här har Mikael talat med förundersökningsledare som reagerat på meningen. I delen om hur fiskaren ska märka ut redskap behöver det också förtydligas att reglerna gäller för allmänt vatten och detsamma för minimimått.

När Mikael utformar sina utbildningar innebär det också att om något i det officiella materialet skulle vara mindre intressant ägnas mindre tid åt detta.

Själva examination sker alltid fysiskt och deltagarna måste visa också legitimation. Mikael möblerar också om rummet före provet för att de inte ska kunna fuska. Kerstin Söderlindhar godkänt Mikaels provs som består av ja- och nej-frågor. Tidigare hade han generella frågor med fria svar vilket tyvärr var mer tidskrävande. Mikael tror att det varit bra om HaV hade utformat ett prov och tydliggjort vad som krävs för att en student ska bli godkänd. Om Mikael ska skapa ett prov bygger det på hans erfarenhet vilket kan vara både bra och dåligt men i framtiden hade det varit bra med ett standardiserat prov.

Mikael tror att det skulle kunna fungera att låta utbildaren utforma utbildningen för att sedan examineras via ett slutprov. I dag ges dock redan lärarna stora möjligheter till att påverka utbildningens innehåll. I Mikaels utbildningar har de muntliga övningar, dock inte under provet. Mikael ser det framför allt som att hans uppgift är att lära studenterna skillnaden mellan lag och stadgar.

Under utbildningen bedömer Mikael lämpligheten på studenterna. Han går oftast på magkänsla och ofta kan han tidigt i en utbildning säga vilka som kommer göra bra ifrån sig och vilka som kan få det svårare. Många gånger visar det sig också i rollspelen. Även om Mikael misstänker att någon inte är lämplig får de ändå göra provet och sedan utgår han från att länsstyrelsen ger avslag om det skulle bli aktuellt. Mikael är också tydlig med att i början av utbildningen poängtera att personbedömningen är en del av helheten för att bli godkänd.

Slutligen tycker Mikael att en vägledande samordnare på HaV skulle var mycket positivt parallellt med samordnade krav på utbildarna.

INTERVJU MED SPORTFISKARNA I ROLLEN AV UTBILDANDE ORGANISATION I FISKETILLSYN, OSCAR TROWALD OCH JOAKIM ERIKSSON.

Sportfiskarna har arbetat med fisketillsyn och utbildning under många år och tidigare tagit fram sitt eget material. Efter 2005 slutade förbundet centralt att arbeta med fisketillsyn och det hamnade på regionkontoren så som till exempel i Göteborg. Utbildningarna har därefter skett både med egna och externa utbildare. Oscar är nu utbildningsansvarig på förbundet där sportfiskarna idag har ca 450 anslutna föreningar efter att ha växt de sista åren. En stor del av tillväxten består av fiskevårdsområdesföreningar.

Historiskt har Sportfiskarnas utbildning i fisketillsyn kommit från medlemmarnas behov och de har ansökt om möjligheten att få arrangera utbildningar hos länsstyrelserna. I början handlade det om fysiska utbildningar i de områden där Sportfiskarna hade egna vatten som de förvaltade.

I Sportfiskarnas fysiska utbildningar används HaV:s skrivna utbildningsmaterial och utbildningsledarna examinerar studenten. Proven får de från respektive länsstyrelse men det kan förekomma att någon länsstyrelse åker ut och examinerar själva. Deras fysiska utbildningar kalibreras inte till samma standard då de ligger i olika regioner och har olika utbildare. De fysiska utbildningarna finansieras av deltagaravgifter men antalet fysiska utbildningar sker i en minskande utsträckning. Här får också icke medlemmar möjlighet att köpa sig en plats.

För tre-fyra år sedan gjorde Sportfiskarna ett omtag där de började med att genomföra en enkätundersökning hos sina medlemmar där resultatet visade att framför allt arbetet med fisketillsyn var det som var enskilt mest efterfrågat i arbetet med att föreningarna tillgängliggör sina vatten.

För att kunna utbilda sina föreningsmedlemmar i fisketillsyn bestämde de sig för att ta fram en ondemand utbildning där de började med att ta fram fortbildningen för att därefter fortsätta med grundutbildningen. En anledning till att de i stället inte satsade på digitala lärarledda utbildningar är att de tidigare fått dålig feedback från studenterna vid dessa.

I själva ondemandutbildningen använder de sig av HaV:s skrivna utbildningsmaterial som fungerar mycket bättre än presentationsmaterialet.

De har sett HaV:s textpdf som det officiella utbildningsmaterialet så det har inte varit självklart att de kan förändra det och de har framför allt använt det som ett inläsningsmaterial.

De bedömde också att själva presentationsmaterialet inte höll för ondemand. Generellt tyckte de att det var dåliga bilder och för mycket text. De ville ha ett rakare och mer tydligt material med en mer sammanhängande profil och bilder som reflekterar studenternas verklighet. Därför kompletterade de det skrivna materialet med ett egenproducerat presentationsmaterial bestående av bilder, animationer, hemuppgifter med frågor baserade på riktiga rättsfall samt exempelfilmer. I de tre olika filmerna på

grundutbildningen får deltagarna själva ta ställning till hur de ska agera. Syftet med det nya presentationsmaterialet har framför allt varit att medlemmarna ska kunna känna igen sig i sin egen situation och de är själva pedagoger som tagit fram materialet.

I utbildningen kan eleverna själva bestämma när de studerar inom en tidsperiod på två till tre veckor när kursen är aktiv.

Utbildningen är nu godkänd hos flera länsstyrelser och Sportfiskarna bedömer att materialet har fungerat mycket bra. Diskussionsdelen som är det sista steget i utbildningen före själva examinationen genomförs i zoom vilket också fungerat bra.

När de tog fram sitt utbildningsmaterial utgick de från föreskriftens kursplan som de i detalj anser vara öppen för tolkning. De tar upp de delar den innehåller och sedan fungerar den som en vägledning till deras eget material.

Tidsangivelsen ger dom en viss vägledning men den kan vara lite problematisk när det kommer till ondemandkursen. Under kursen är det upp till studenten att studera respektive område så mycket som hen behöver. Ett exempel här är att de kan behöva gå tillbaka flera gånger till ett område eller film och då kan tidsåtgången bli skev i förhållande till kursplanens rekommendation.

För de fysiska utbildningarna stämmer tidsplanen bättre då diskussionerna kan ta en ansenlig del av tiden medan i en ondemandkurs förlorar deltagarna en del av det kollegiala lärandet. Detta har de löst med att deltagarna får samla på sig sina tankar och ta med det till ett obligatoriskt diskussionstillfälle som avslutar själva utbildningen. Under diskussionerna blir det tydligt att det finns många gemensamma utmaningar men att det också finns individuella frågor som deltagarna kan få svar på under tillfällets två timmar.

För själva examinationen använder de en examinationstjänst på distans via digiexam. Frågorna kommer från Länsstyrelsen i Västra Götaland som sedan Sportfiskarna modifierat något för ondemand. Det är samma prov som återanvänds men de slumpar om ordningsföljden för frågorna för att minimera risken för fusk.

Sportfiskarna bedömer att det inte går att ta fram en frågebank där de kan slumpa ut nya prov på grund av digiexams tekniska begränsningar. Sportfiskarna uppger att digiexam samarbetar med flera universitet vilket kan ses som en kvalitetsstämpel. Via plattformen (digiexam) sker också en legitimationskontroll. I digiexam kan också examinationsledaren följa deltagaren live via skärmkamera och se hur eleven arbetar med uppgifterna i appen.

Så långt har Sportfiskarna fått grundkursen godkänd i ett 10-tal län och fortbildningen i ytterligare ett par län till. Kurserna har genomförts fyra gånger. Tekniken har fungerat mycket bra och de uppfattar att den här formen skapat en stor tillgänglighet för de studenter som har svårt att närvara fysiskt. Många medlemmar föredrar dock farande en fysisk utbildning.

De bedömer inte deltagarnas lämplighet under utbildningen utan anser att det vara upp till länsstyrelsen att göra den bedömningen i samband med förordnandet. Men, föreningarna kan givetvis göra en egen bedömning om de vill ha tillsynspersonen i rollen som uppdragsgivare där en bedömning sker via uppdragsgivarens underskrift. De poängterar också att de utbildar inga individuella medlemmar utan enbart de som är anslutna till föreningsmedlemmar i ondemand utbildningen.

De grundutbildar ca 125 personer per år (via ondemand ca 70-80) och fortbidlar ca 150 (via ondemand 100-125) per år.

Det är Sveriges Naturvårdsverk som har finansierat framtagandet av ondemanutbildningen via en satsning av Svenskt friluftsliv. Förbundet finansierar nu driften av utbildningen. Förbundet har dock sagt att det gäller tills vidare men i framtiden är det mycket möjligt att de måste ta ut en avgift. De har kostnader på 200 kr per student i samband med examinationen till digiexam och 50 kr till sin samarbetspartner för ondemandplattformen. De fysiska utbildningarna finansieras av deltagaravgifter men antalet fysiska utbildningar sker i en minskande utsträckning. Här har också icke medlemmar möjlighet att köpa sig en plats.

UTBILDARE

De utbildar inte sina utbildare då de inte vet vem som skulle ha en högre kompetens än dom (internt). Det är Oscar, Joakim och Hans Hällmark som håller utbildningarna men på de fysiska utbildningarna är det ett underskott på regional nivå. Förbundet har tyvärr inte satsat och prioriterat det här området utan där de genomfört utbildningar i fisketillsyn har det huvudsakligen berott på att de haft egna fiskevatten att förvalta, det vill säga tillsynsutbildningen har växt fram där förbundet förvaltat vatten.

Hade det funnits en central utbildning för utbildarna hade det varit jättebra. Oscar tycker också att det varit bra om det funnits fler på förbundet som kunnat utbilda. Den stora bristen är dock brist på medel.

Där deras föreningar haft samarbete med studieförbunden har tyvärr intresset från föreningarna stupat brant de sista 10 åren då utbudet av utbildningar minskat. Det vill säga frågan om fisketillsyn har fått en lägre prioritet hos studieförbunden.

De ställer inga andra krav på utbildarna än det länsstyrelsen ställer. Utbildarna måste dock vara väl förtrogen med deras eget material. Sedan är det givetvis en fördel om de har jobbat praktiskt med fisketillsyn.

För att de ska bli godkända som utbildare hos länsstyrelserna har de visat deras utbildningsmaterial och ibland också sitt CV. Ingen länsstyrelse har förtydligat specifikt vad de önskar se när de skickat in sitt CV.

De tror inte att det går att generalisera en lämplig nivå på kraven för att hålla en utbildning utan det krävs en sammanhållen utbildning som

anordnas av en central utbildare. De har själva utgått ifrån att de har goda vitsord ifrån uppdragsgivare och studenter. I och med att fiskevården kom in i det nya utbildningspaketet så krävs det också en kunskap på det området. För de som jobbar med att utbilda i föreningar är det viktigt att utbildaren också förstår föreningarnas verksamhet.

ÖVRIGA INSPEL FRÅN SPORTFISKARNA

* Som utbildare hade det varit bra om de kunde kombinera grundutbildning och fortbildning med blandade deltagare så att de kunde genomföra dom gemensamt under två dagar.

* De ser också att det finns en del som skulle kunna förbättras vad gäller utbildning och föreskrift. De utbildade fisketillsynspersonerna tillsynar framför allt fiskevårdsområdesföreningarnas vatten och Sportfiskarna efterlyser en utbildning som riktar sig mer till deras behov. Fokus i utbildningsmaterialet skulle kunna viktas om och förskjutas mot det enskilda vattnet då de flesta som utbildas verkar på enskilt vatten vilket gör att kontrollavgiften är av större intresse.

* Ett generellt inspel är också att den juridiska kunskapen inte behöver vara så omfattande utan att det bör räcka med en förenklad juridisk del. Om det ges möjlighet för olika utbildningsnivåer kan det absolut bli möjligt att korta ner den juridiska delen i första steget. Bemötandedelen däremot bör ges större utrymme då det utgör en väsentligt större del i det praktiska utövandet.

* De anser också att det finns en lucka i lagstiftningen för de med enskilt vatten som inte har rätt att använda sig av kontrollavgiften på grund av att de inte ingår i ett FVOF utan att det idag enbart är FVOF som kan ingripa när någon bryter mot deras fiskeregler.

* En annan sak som lyfts och skapat intern debatt är att det står ev. rollspel i föreskriften. De anser att antingen ska det vara med eller inte. Ett ev, upplevs generellt förvirrande. De bedömer också att deras exempelfilmer ersätter det ev. rollspelet.

* I § 13-14 i HVMFS 2018:1 tas ett godkännande av utbildningsanordnare upp. Här finns för mycket tolkningsutrymme enligt Sportfisket. I det vardagliga arbetet hade det underlättat om länsstyrelserna kunde haft tydligare riktlinjer för hur de ska bedöma en utbildning. Idag godkänner en del länsstyrelser sportfiskarnas utbildning men det finns också exempel på en länsstyrelse som inte godkänt utbildningen i sitt län men sedan godkänt fisketillsynspersoner som gått den i ett annat län. Vissa länsstyrelser bemödar sig knappt att hantera frågan

* De beslut de har fått av länsstyrelserna har varit femåriga beslut som utbildningsanordnare och det kan leda till en onödig administration då de är

tidsbegränsade. Vissa länsstyrelser vill också ha ett tidsstämplat material så att de kan se när det används.

* Sportfiskarna lyfter också frågan om det vore möjligt för HaV att utfärda ett intyg för en utbildare att få utbilda i hela landet. Från Sportfiskarnas sida vore det enklare med den lösningen. Sportfiskarna tycker också att det vore en styrka om alla utbildare hade samma utbildning.

* Längden på förordnandet harmoniserar dåligt med längden på utbildningens giltighet. Idag ger en del län ett nytt förordnande som sträcker sig längre än utbildningens giltighetstid. Länsstyrelserna bör bara ge förordnande för den tid som utbildningen är giltig.

Vi diskuterar också möjligheten till att basera utbildningen på kunskapskrav som redovisas genom ett slutprov. De har funderat på det men de ser att de gemensamma diskussionerna och filmerna har ett värde och skapar en större förståelse. Mötet mellan de som ska bedriva tillsyn är viktigt. Och att också ha möjlighet att kunna lyfta sina frågor och få diskutera dem.

När vi diskuterar frågan om central vägledning inom fisketillsynsutbildningen anser de att det finns då de när de skulle påbörja sitt arbete fick ett möte med HaV där de fick svar på deras frågor. De har också fått vägledning via utbildningsmaterial och deltar på mötena inom tillsyn Ost så de anser att den centrala vägledning som de behöver finns.

Fakta föreskriftskrav Naturvårdsvakt och jakttillsynsmän

Rikspolisstyrelsen, numera Polismyndigheten har föreskriftsrätten för naturvårdsvakter och jaktillsyningsmän.

I föreskrifterna RPSFS 2000:28 FAP 696-1 och RPSFS 2000:29 FAP 696-2 beskrivs vem som ansvarar för och hur förordnandet av naturvårdsvakter och jakttillsynsmän sker.

Grundläggande krav för att få bli naturvårdsvakt eller jaktillsynsman regleras i föreskrifterna.

I föreskriften är utbildningen mycket kortfattat beskriven där det anges att den ska ge deltagarna de kunskaper som en naturvårdsvakt behöver för att utöva den tillsyn som miljöbalken kräver.

Länsstyrelsen med biträde av Rikspolisstyrelsen har ett utpekat ansvar att tillse att den instruktörsledda utbildningen genomförs.

Själva utbildningsplanen återfinns i ett separat beslut (RA-696-5274/09) från Rikspolisstyrelsen. Planen är uppdelad i ämnesblock där innehåll och mål i respektive block definieras samt tid för genomförande. Utbildningsplanen innehåller teoretiska delar, diskussioner, rollspel och praktiska

moment. För flera utbildningsblock definieras också kravet på den som ska leda utbildningen. Examination ska ske både genom skriftligt och praktiskt prov.

Länsstyrelsen har i sin tur valt att uppdra åt Umeå Universitet att ta fram en utbildning för naturvårdsvakter och jakttillsynsmän. Här har Umeå tagit fram en mer detaljerad kursplan som bygger på utbildningsplanen och anger innehåll, förväntade studieresultat, förkunskapskrav, undervisningens upplägg samt vilka delar i utbildningen som är examinerande. Detta tydliggör vad studenten ska kunna vilket underlättar utformandet av examinationen och ger studenten tydlig information om kursen.

Utbildningen ska enligt föreskriften vara kostnadsfri för studenten och utbildarens kostnader täcks av den beställande myndigheten, det vill säga i de flesta fall länsstyrelserna.

INTERVJU MED STUDIEREKTOR ERIKA INGVARSSON OCH LÄRARE MONA ANDERSSON, ENHETEN FÖR POLISIÄRT ARBETE, UMEÅ UNIVERSITET I ROLLEN AV UTBILDARE AV NATURVÅRDSVAKTER OCH JAKTTILLSYNSMÄN.

Vidareutbildningen inom Enheten för polisiärt arbete, vid Umeå Universitet, härefter VU började utbilda naturvårdsvakter och jakttillsynsmän i början av 2000-talet. Den gången skedde det via Statens Naturvårdsverk och Polismyndigheten.

Utbildningen är en så kallad uppdragsutbildning vilket innebär att lärosätet enbart får ge utbildningen när de får ett uppdrag. I Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om förordnande och utbildning av naturvårdsvakter står det att Länsstyrelsen med stöd av Polismyndigheten ska utbilda. Idag beställer därför Länsstyrelsen uppdraget av VU. Då det är en uppdragsutbildning ska den också vara gratis för deltagaren vilket gör att den genomförs i begränsad utsträckning. Den är sammansatt av två utbildningar, jakttillsynsmän och naturvårdsvakter. Att de slagit samman två utbildningar till en beror på att det finns delar i båda som skapar en ömsesidig nytta.

Utbildningsplanen är specificerad i tid vilket kan vara en utmaning då de jobbar med kunskapsmål. UMU framför att de framför allt önskar ha flexibiliteten att kunna reglera timmarna själv i större utsträckning. De vill kunna lägga extra fokus på vissa utmaningar och det kan vara svårt med tanke på hur tiderna för de olika blocken är specificerade i utbildningsplanen. Det kan behövas mer tid på hur deltagarna möter människor och på de svårigheter som kan uppstå medan det juridiska blocket kan gå snabbare. Allt är avhängigt på vilka kunskaper studenterna har med sig och på vad de behöver efter kursen. Det är dock bra att innehållet är specificerat på den nivå den är och VU har förhållit sig ungefärligt med de angivna tiderna. Målet är målet, inte vilken tid de lägger på de olika momenten eller som de också säger, målet och området ska styra, inte tiden.

I genomförandet står det traditionell undervisning men, VU skulle vilja ha det ändrat till att också omfatta nätbaserad undervisning då en andel av undervisningen sker via nätet. Kursen innehåller rollspel både i kursen och i den avslutande examinationen. Innan kursen startas försöker de blanda om deltagarna för att få olika geografiska och erfarenhetsmässiga perspektiv. Under kursen deltar inbjudna experter som till exempel naturvårdsvakter och specialåklagare för att få med olika perspektiv.

Länsstyrelsen har hjälpt till med att förtydliga olika behov genom en omvärldsanalys. I samråd med Enheten för polisiärt arbete och Polismyndigheten har de tagit bort delen om handfängsel då det inte används av naturvårdsvakter och jakttillsynsmän. VU är också sparsamma med att lära ut greppteknikер och har i stället ett större fokus på verbal och ickeverbal konflikthantering då det är mer relevant för deras arbetsuppgifter.

Examinationen ska slutligen ge de kunskaper deltagarna behöver när de ska gå ut och möta människor och göra jobbet och det är de som utbildar som också utför själva examinationen.

VU får utforma examinationen i princip så som de önskar så länge de har en skriftlig och ett praktiskt prov. Kursens förväntade studieresultat examineras därför genom aktivt deltagande under lektioner, i grupparbeten, seminarium samt övningar. De har också ett teoretiskt nätbaserat prov (hemtentamen) och en verbal konfliktsituation som ett praktiskt prov. Efter avslutad kurs ges betyget godkänt (G) eller underkänt (U).

Även om det finns en frihet i att utforma examinationen efter eget huvud så anser de inte att detta utgör ett problem även om det skulle finnas fler institutioner som ger utbildningen (idag är de ensamma om att ge utbildningen). Det fungerar på samma sätt inom polisutbildningarna och genom att det finns skillnader i examinationen hos de olika institutionerna kan också proven utvecklas.

Sammantaget anser de att VU följer utbildningsplanen väl även om de anpassar den för att den ska bli så bra som möjligt. De har med allt i undervisningsplanen men kan variera vart de lägger fokus beroende var diskussionerna hamnar i kursen.

Angående ledarnas kompetens har de resonerat med polisen om skrivningarna i undervisningsplanen vad gäller juridiken och hur stringent de måste följa den. Möjligen skulle det kunna förtydligas vad de menar att ledarna ska ha för kompetens då det är övergripande skrivet, till exempel att de ska ha minst 15 poäng i juridik men det står inte vilken juridisk kompetens som avses. VU poängterar också att det är skillnad på en instruktör och en lärare. En instruktör kan återge någon annans material medan en lärare måste kunna ämnet i större utsträckning.

Vissa kompetensdelar som undervisningsplanen refererar till är också föråldrade. Alla utbildningar finns inte längre utan har ersatts av nya och utbildningsplanen skulle behöva uppdateras till dagens kompetenser och utbildningar. VU följer utbildningsplanen men förbättrar den samtidigt löpande efter de behov och lärdomar de upptäcker.

Själva kursen motsvarar fem dagars studier, varav en dag via lärarledda distansstudier. Undervisningen sker via föreläsningar, självstudier, grupparbeten, diskussioner, seminarier, övningar samt färdighetsträning. Självstudier av aktuell lagstiftning, aktuella föreskrifter med mera ska göras innan kursstart för att få en övergripande bild av kursens innehåll. Tillgång till dator och god internetuppkoppling, webbkamera och hörlurar är en förutsättning för att kunna delta på kursen.

Tidigare var alla fem dagarna på plats. Efter ett tag efterfrågades möjligheten till distansundervisning för att underlätta deltagandet för de med lång resväg. Idag har de landat i att en dag av kursen ges på distans som då tar upp för ändamålet lämpliga ämnen. Resultatet av den här dagen får de sedan fortsätta jobba med när de träffas, till exempel olika dilemman de hamnat i inom sin verksamhet. Generellt föredrar de att träffas fysiskt då gruppen får en helt annan dynamik och många kommunikationsdelar är också praktiska så att de behöver ses rent fysiskt.

I och med den polisiära enheten oftast har praktiska utbildningar så har de sin största erfarenhet här. Det är också en kort utbildning med väldigt olika erfarenheter hos studenterna vilket kan göra att det krävs att de närvarar fysiskt. De har valt att lägga distansdagen två veckor före den fysiska utbildningen för att möjliggöra inläsning av vissa delar innan de ses fysiskt.

De tar själva fram sitt utbildningsmaterial plus att det finns en handbok som länsstyrelser, polis och åklagare använder gällande grova jaktbrott. Det finns inte heller något tvingande utbildningsmaterial utan det är helt upp till utbildaren att ta fram ett lämpligt material.

Generellt visar kursutvärderingarna på en stor nöjdhet hos studenterna men möjligen skulle utbildningen kunna vara en vecka till (enligt resultaten från utvärderingarna). Värt att notera är också att utbildningen förändras och utvecklas hela tiden.

De bedömer inte studentens lämplighet under utbildningen men i de praktiska övningarna under utbildningen kan det ske en viss sållning. Det ställs inga krav på praktik före de får tjänstgöra.

De anser inte att det skulle fungera att basera utbildningen på kunskapskrav som enbart redovisas genom ett slutprov.

Det saknas en central vägledning för utbildningen men det är inget de saknar då de arbetar professionellt med att utbilda.

I en slutlig diskussion om de har några tips för utbildningen av fisketillsynspersoner menar de att det kan vara bra att lägga upp utbildningen i olika steg för att låta tillsynspersonerna utveckla deras kompetenser (modell olika utbildningssteg och behörigheter). Det finns en funktion i att få landa en utbildning i taget och få utvecklas och reflektera i egen takt.

Fakta föreskriftskrav på Jägarexamen

Utbildningen till Jägarexamen skiljer sig mot de andra jämförda genom att det inte finns någon lagstadgad utbildning som studenten måste genomgå. I stället läggs all vikt på examinationen och de provledare som hanterar den (Naturvårdsverkets föreskrifter om jägarexamen, NFS 2015:10).

Föreskriften definierar kraven på en provledare och vilken utbildning samt praktik hen måste ha genomgått för att vara godkänd. Även vilken myndighet som förordnar provledaren (Polismyndigheten). Det framgår också hur en förordnad provledare kan avskiljas från sitt uppdrag.

Själva examinationen består av ett teoretisk samt tre praktiska prov. Det teoretiska provets innehåll, genomförande samt krav för att bli godkänd är tydligt definierat. De tre praktiska proven är alla tydligt beskrivna såväl vad gäller utförande som krav för att bli godkänd. Föreskriften tar även upp kostnad för de olika provmomenten.

I Naturvårdsverkets föreskrift om Jägarexamen, RPSFS 2009:13 FAP 551-3 saknas krav på studenten för att denne ska få genomföra provet till Jägarexamen. Själva personkontrollen genomförs i ställer i steget efter Jägarexamen, när hen ansöker om vapenlicens hos polismyndigheten. Krav som ställs för att få en vapenlicens definieras på en förhållandevis hög detaljnivå.

Sammantaget skiljer sig utbildningen till Jägarexamen från de andra jämförda då det saknas riktlinjer för själva utbildningen och allt fokus läggs på examinationen som i stället är mycket väl definierad med en tydlig specifikation på vad som krävs för att bli godkänd. Systemet kan närmast jämföra med processen för att ta körkort där det som är relevant är att deltagarna klarar de olika examinationsmomenten.

Lagrum: NFS 2015:10 samt Vapenförordning (1996:70)

INTERVJU MED PATRIK SVEDBERG, VILTHANDLÄGGARE STATENS NATURVÅRDSVERK I ROLLEN SOM FÖRESKRIVANDE MYNDIGHET

Sveriges Naturvårdsverk (härefter NV) är föreskrivande myndighet för Jägarexamen. Jägarexamen utgår ifrån ett prov där själva utbildningen enbart är förberedande utan något tvång och NV ansvarar för innehållet i proven. Jägareförbunden (Svenska Jägareförbundet och Jägarnas riksförbund) ansvarar för utbildning och examen. NV står för provmaterialet som idag är

digitalt. 2024 var det ca 7 000 nya jägare som genomgick proven i alla delmoment för Jägarexamen.

Då det inte finns något krav på en utbildning är det upp till vem som helst att anordna en förberedande utbildning till Jägarexamen. Proven genomförs sedan av Svenska Jägareförbundet eller Jägareförbundets riksförbund. Det är bara förbunden som har rätten att examinera och för detta har de ett antal provledare som är knutna till så kallade provbanor. Tidigare har det skiljt sig lite mellan förbunden men nu har riktlinjerna för proven förtydligats och de praktiska proven harmoniserats.

För att hjälpa studenten att klara proven har förbunden tagit fram ett eget utbildningsmaterial där det första paketet togs fram 1985. Materialet har därefter uppdaterats och utvecklats.

Innan 2021 fanns tre färdigtryckta prov på papper vilket visade sig ha sina brister. Exempelvis återanvändes provet och publicerades i olika forum. Det förekom även att vissa utbildare utformade sina utbildningar utifrån provet med fokus på att eleverna skulle klara provet i stället för att lära sig nödvändig kunskap. 2021 gjordes detta om och nu finns ett digitalt slumpartat prov. Frågorna finns i en databas och har tagits fram av NV tillsammans med förbunden. Detta för att nå en lagom nivå på frågornas komplexitet. Frågorna är indelade i 16 delområden med ett antal frågor per område. I databasen finns x antal hundra frågor som slumpas och skickas ut varje morgon i en app där provet genomförs. Provledarna kan därför inte känna till frågorna i förväg. Genom att NV löpande utvärderar svaren på proven kan de också återkoppla till förbunden om de upptäcker kunskapsluckor alternativt tillsammans justera provet.

Vid införandet av det nya provsystemet 2021 var en generell åsikt att det skulle bli för svårt att ta jägarexamen men idag har debatten dött ut och det finns en acceptans för att de måste lära sig teorin om de ska klara provet.

Den som tar jägarexamen betalar för båda proven som ska täcka kostnaderna för NV och provbanan. Provbanan skickar in de praktiska proven till NV vilket avgör hur mycket provbanan ska betala in till NV.

Provledaren har ingen aktiv roll i själva provet förutom att garantera identiteten på provtagaren. Detta utförs genom att hen rent fysiskt genomför en identitetskontroll mot en gällande identitetshandling, det vill säga eleven måste fysiskt befinna sig på en angiven provplats. Bankid är inte godkänt då det kan lånas ut.

Efter att provet är genomfört laddas resultatet automatiskt upp till databasen och jägarregistret. I jägarregistret råder också sekretess på alla uppgifter.

Det finns dock ett undantag vad gäller provledarens roll och aktivitet. De har märkt att antalet elever med dyslexi är stort. Här har de ibland behövt använda sig av flera provledare för att tillgängliggöra provet. Därför har de nu också tagit fram ljudfiler som komplement till de skriftliga frågorna.

Patrik understryker här vikten av att tillgängliggöra de utbildningar de arrangerar.

För att bli få provledare måste den bli rekommenderad av ett förbund. De får då gå en utbildning hos förbunden och därefter skicka in en begäran till NV. När de sedan fått ett provledarnummer av NV kan de gå vidare och ansöka om ett tidsbegränsat förordnande hos polismyndigheten. Därefter får de genomföra en praktikperiod hos en aktiv provledare innan de får leda egna prov.

Själva provledarutbildningen bekostas av förbunden men mycket består av ideellt arbete. En viss del av provkostnaden som studenten betalar vid provet går också till provbanan som ska täcka de kostnader de har förknippat med provbanan och provledarna.

Det ställs inga officiella krav på fortbildning av provledarna och som provledare får de inte heller agera utbildare. Om förbunden bedömer att fortbildning behövs får de själva ombesörja detta.

Det är också förbunden själva som säkerställer att tillräckligt många provledare utbildas.

En provledare kan få uppdraget indraget om förbundet begär det, om det tidsbegränsade förordnandet går ut alternativt att de blir belastade.

För fisketillsynsutbildningens del tror Patrik att det är bäst att påbörja utbildningsprocessen med att centralisera provet. Här krävs en aktiv central roll som tar ansvar för alla delar och leder samarbetet med de andra intressenterna.

NV är själva nöjda med hur det fungerar idag och säger att det har hänt mycket på senare år. De som skriver proven idag har en god teoretisk bakgrund vilket krävs för att klara provet. De praktiska proven behöver möjligen ses över då de har sett likadana ut väldigt länge. Den ekonomiska hanteringen skulle också kunna förenklas så att provledaren slipper vara delaktig i den hanteringen.

Patrik avslutar med ett tips till utredningen och det är att det måstes ta ett helhetsgrepp och ha en centralt ansvarig. Länsstyrelserna kan inte ta det här ansvaret då det är 21 suveräna myndigheter.

INTERVJU MED HENRIK FALK, NATIONELL SAMORDNARE SVENSKA JÄGAREFÖRBUNDET I ROLLEN SOM UTBILDANDE ORGANISATION AV JÄGAREXAMEN

I Jägarexamen får de inhämta kunskaperna på det vis de önskar men de godkänns genom ett fast provförfarande som fastställs av Svenska Naturvårdsverket (NV). Metoden kan liknas vid den som gäller när vid körkortsprov.

De (personalgruppen) på Svenska Jägareförbundet har fått uppdraget att utbilda från Jägareförbundet som är en förtroendemannaorganisation med högsta beslutande organ årsstämman där personalgruppen är utförare av årstämmans beslut.

I slutet på 70-talet väcktes frågan om kompetensprov för jägare vilket landade i att myndigheten ådrog till de två jägareförbunden i Sverige att organisera examinationssystemet. Förbunden organiserar nu en mängd provbanor som i sin tur har ett antal provledare. Det finns en instruktion för hur provbanorna ska organiseras. Föreskrifterna reglerar provbanorna och hur proven utförs.

Det finns ingen fastlagd läroplan utan i föreskrifterna nämns i stället områdena som examen ska omfatta (ingen fix kursplan liknande fisketillsynspersonernas). Provet är indelat i områden där vissa områden rankats högre. Henrik är till exempel ganska säker på att ca 14-15 frågor är artkännedomsfrågor. Henrik har varit med i en arbetsgrupp som har tagit fram alla frågor.

Den 1:a mars 2021 infördes det nya provsystemet vilket initialt mötte ganska mycket synpunkter och visst motstånd. Detta avvek från tidigare praxis med papper och penna där också en del prov fanns tillgängliga sedan tidigare. Vid införandet av det nya provet blev många underkända.

Genom att ha en fast examinationsform i jägarexamen anser de sig nu ha tagit bort möjligheten att missbruka provfrågor (i tidigare tryckta formulär) för oseriösa företagare vars affärsidé var att ge sina kunder en så enkel jägarexamen som möjligt.

Deras utbildningsmaterial är ett bokpaket som blivit digitaliserat. 1985 infördes kravet på jägarexamen. De tog då ansvaret att ta fram ett utbildningsmaterial, jägarskolan vilket sedan moderniserats i olika omgångar. Den nuvarande versionen publicerades för ca 5 år sedan. De har en referensgrupp som jobbar med författaren. Det finns flera olika utbildningsmaterial men de enda som överlevt över tid är de som Jägareförbundet och Jägarnas Riksförbund tagit fram. Det är dock fritt för vem som helst att ta fram ett utbildningsmaterial. I samrådsgruppen för frågor skruvar de hela tiden på frågorna för att få de så optimala som möjligt och samtidigt undvika onödiga fel. Ibland upptäcker de något som inte är tillräckligt klart i böckerna och då uppdateras de.

Det är helt upp till kursarrangören hur de lägger upp kursen. Jägareförbundet har ett gammalt samarbete med studiefrämjandet och de har en egen kursplan. I Jägareförbundets bokpaket finns också ett förslag till teoretisk och praktisk jägarskola. Det finns också exempel på utbildningar som kan ha en smula knapp praktisk del. Det kan vara så att en lite hårdare reglering skulle kunna hjälpa.

Deltagarna finansierar själva utbildningen. Provbanor, examinationer och NV:s arbete finansieras av deltagarna. Provavgifterna går in till NV och en

andel kommer sedan tillbaka till de båda jägarorganisationerna. En viss del stannar också direkt hos banorna.

Det finns idag en variation av fysiska och digitala utbildningar. Marknaden bestämmer. Flertalet är dock fysiska. På Jägareförbundets anläggning och huvudkontor Öster-Malma ges ett fåtal utbildningstillfällen. Annars är det Studiefrämjandet som genomför utbildningarna. Vissa av Jägareförbundets länsföreningar och jaktvårdskretsar organiserar också egna utbildningar.

För att förbättra utbildningen hade det varit bra få in ett moment där deltagarna tar hand om djuren rent praktiskt. Det här har önskats av många kursledare men det har varit väldigt svårt att få till praktiskt. Det finns övergripande i bokform men det är svårt att få till det. De har dock filmmaterial som tar hand om den delen.

Studentens lämplighet bedöms inte under proven. Provledarkåren har funderat på den möjligheten ibland. Det är möjligen en svaghet i systemet.

Det som skulle kunna bedömas som central vägledning för deras del är förmodligen den löpande kommunikation som sker med NV och genom deras föreskrifter. En provledarhandbok finns också (tidigare allmänna råd). Första delen är ett förtydligande av deras föreskrift och andra delen hur provledarna kan agera/deras uppdrag.

Jägareförbundet har idag ca 240 provbanor och 1000 provledare. För att få bli provledare måste de ha lämplig erfarenhet och genomgå en utbildning som Jägareförbundet anordnar där utbildningen utgår ifrån innehållet i provledarhandboken. Utbildningen ges ofta digitalt och tar i princip en heldag som sedan efterföljs av en praktik enligt föreskriften. Jägareförbundet får kostnader för provledarutbildningen täckta av NV som faktureras i efterskott. NV har dock inget att göra med vilka som jägareförbundet utbildar och som polisen därefter förordnar till provledare.

Jägareförbundet arbetar också med att fortbilda sina provledare genom att arrangera provledarträffar där de kan gå igenom de praktiska proven för att harmonisera provens olika delar. Provbanorna organiserar sedan prov utifrån sina förutsättningar.

EVENTUELLA BRISTER MED DAGENS SYSTEM

Att vara provledare är ett förtroendeuppdrag och förbundet har små möjligheter att kontrollera provledarna på plats vid provtagning. Alla provledare arbetar ideellt och det skulle kunna vara enklare med en mindre organisation med få arvoderade/avlönade provledare som genomför många prov löpande.

Det kan också vara svårt att rekrytera nya provledare. Det finns ganska många små provbanor i landet och här är det svårt att hålla med provledare om det är få prov som genomförs varje år. Det finns också väldigt små resurser att utöva tillsyn på provledarna.

Sammantaget fungerar dock systemet bra men det har också utvecklats mycket sedan starten 1985.

Fakta föreskriftskrav på väktare

Polismyndigheten har föreskriftsrätten för väktare, föreståndare, värdetransporter, personskydd, butikskontrollant med fler uppdrag som är upptagna i Polismyndighetens föreskrifter och allmänna råd om bevakningsföretag och bevakningspersonal, PMFS 2017:10 FAP 573-1.

För att få bli väktare eller annat uppdrag enligt föreskriften finns tydliga och omfattande krav som bland annat innefattar laglydnad, språkkunskaper, ålder och krav på utbildning.

Utbildningen är indelad i utbildningsblock där varje block ger möjlighet till att fortsätta utbildningsstegen alternativt tillträde till olika arbetsuppgifter. Praktik är ett krav för komplett grundutbildning. Det finns även ett krav på fortbildning inom fyra år efter föregående grund- eller fortbildning för att vara behörig att utföra bevakningsarbete. Har mer än fem år gått från tidigare utbildningstillfälle ska personen genomgå grundutbildning i stället för fortbildning.

För att få utbilda väktare med fler måste de bli auktoriserad av länsstyrelsen som utbildningsföretag enligt förordningen (1989:149) om bevakningsföretag m.m.

I föreskriftens (PMFS 2017:10 FAP 573-1) bilaga återfinns aktuella utbildningsplaner för de olika utbildningsstegen. För varje utbildningsplan finns krav på en utbildningsledare som ansvarar för att kunskapen förmedlas på ett pedagogiskt bra sätt. Utbildningsledaren ska ha lämplig utbildning och erfarenhet.

Utbildningsplanerna är indelade i ämnesblock där innehåll, mål, genomförandemetod och beräknad tidsåtgång anges. I de flesta blocken anges också ett lägsta kompetenskrav på läraren/instruktören.

Undervisningsform anges och kan variera mellan teoretiska genomgångar, grupparbeten, praktiska övningar och rollspel. Examinationsformen varierar mellan de olika blocken.

Föreskriften saknar detaljerad vägledning om examination eller vad som krävs för att bli godkänd utan det är läraren/instruktören som utformar och avgör lämplig nivå.

PMFS 2017:10

INTERVJU MED HANNA DITTRICH SÖDERMAN, PROCESSUTVECKLARE, OPERATIVA ENHETEN, FÖRVALTNINGSRÄTT, NATIONELLA OPERATIVA AVDELNINGEN.

För att ett företag ska få utbilda väktare krävs att företaget har auktorisation enligt lagen (1974_191) om bevakningsföretag. Ansökan om auktorisation görs till länsstyrelsen som prövar ansökan enligt lagen om bevakningsföretag, förordningen (1989:149) om bevakningsföretag och Polismyndigheten föreskrifter och allmänna råd (PMFS 2017:10) om bevakningsföretag och bevakningspersonal. Länsstyrelsen prövar aktörens kompetens och övrigt som framgår av föreskrifterna som innefattar olika typer av verksamhet utifrån vilken de kan bedriva till exempel värdetransport, butikskontroll och utbildning. Länsstyrelsen ska även, utöver att pröva frågan om auktorisation för ett företag, också godkänna personalen hos bevakningsföretagen. Grundutbildningen för de olika vaktinriktningarna innehåller en minsta gemensam nämnare som är lika i alla utbildningar. Detta möjliggör att alla utbildade vakter ska kunna nyttjas till alternativa uppgifter vid särskilda behov (en god förutsättning för omställning som det arbetas med just nu).

Utbildningen är modulbaserad vilket säkerställer att alla delar har lämpliga block (det kan även vara relevant för fisketillsynsutbildningen).

De aktörer som utbildar måste följa de krav som ställs på utbildningarnas innehåll och upplägg som framgår av bilagor till föreskrifter för olika typer av vakter (ordningsvakter, skyddsvakter, väktare m.fl.).

Utbildningarnas innehåll och upplägg regleras idag i utbildningsbilagor till föreskrifterna men i den pågående översynen av föreskrifter om ordningsvakter och väktare är Hannas spaning att utbildningsbilagorna är för detaljerade. Hanna tycker det vore bättre med att sätta upp lärandemål eller kunskapsmål. Föreskrifterna kan då ange ramar med kunskapsmål medan kursplaner som anger detaljerna ligger separat så att den blir mer flexibel. Kursplaner bör fastställas av Polismyndigheten och uppdateras vid behov.

Hanna anser inte att det är funktionellt att sätta exakta tider för respektive ämne utan tidsplanen behöver vara mer flexibel.

Idag innehåller utbildningsbilagorna teoretiska och praktiska moment såväl som rollspel. Utförandet kan dock variera mellan utbildningsföretagen. Huvudpoängen är att Polismyndigheten behöver säkerställa att lagstiftarens krav efterlevs. Därefter kan utbildaren inom givna ramar anpassa utbildningen efter eget huvud. (Se BYA:s svar). Själva utbildningsmaterialet kommer därför ifrån utbildningsföretaget. Hanna ser dock inget behov av att Polismyndigheten ska granska och godkänna deras utbildningsmaterial.

Som föreskrivande myndighet har Polismyndigheten inte övervägt alternativa utbildningsformer då det inte är de som genomför utbildningarna men det är givet att vissa moment inte går att genomföra på distans. Det finns dock en intern diskussion om de olika formerna i samband med ett omställningsprojekt där de ställer om utbildningen till ordningsvakter där de olika

formerna kombineras (Polismyndigheten utbildar själva ordningsvakterna). Deras utbildningar är dock längre än fisketillsynsutbildningen så det kan vara lite enklare att se var och när de olika formerna är fördelaktiga.

Generellt är det också svårt att genomföra utbildningarna digitalt då arbetet innebär att deltagarna senare möter verkliga människor i verkliga situationer. Här instämmer också Hanna i BYAs tankar kring att grundutbildningen till övervägande del måste vara fysisk.

Den som ansöker om förordnande som ordningsvakt genomgår en lämplighetsbedömning innan den erbjuds en plats på grundutbildningen för ordningsvakter. Att inkorporera en lämplighetsbedömning i själva väktarutbildningen kan i vissa fall vara tveksamt. Ska en lämplighetsbedömning ingå som en del av utbildningen måste det samtidigt finnas fasta kriterier för att undvika subjektiva bedömningar. Ett steg som möjligen kan jämföras med en lämplighetsbedömning är den praktik som finns i väktarutbildningen; att för att få genomgå steg 2 av väktarutbildningen måste de genomgå en praktikperiod efter första utbildningsblocket.

En fråga som Hanna brottats med är den om central vägledning. Tidigare har hon haft den arbetsuppgiften när hon arbetade på Naturvårdsverket. Vid Polismyndigheten arbetar de annorlunda. Där arbetar de i stället med information och ansvaret för vägledning är mindre uttalat än inom miljöbalksområdet där den centrala miljömyndigheten (Naturvårdsverket) har en uttalad tillsynsvägledande roll. Det finns dock en samverkan mellan berörda (exempelvis med länsstyrelserna och BYA) innan de föreslår nya föreskrifter för att nå så långt som möjligt.

Angående utbildning av utbildare saknas en generell nationell utbildning men för vissa specialkompetenser finns utbildningar som till exempel för hundförare och förstärkningsvapen.

Det är generellt svårt för Hanna att plocka ut något enskilt råd vad som kan vara bra för oss att tänka på i revisionen av fisketillsynsutbildningen men ett är dock att skapa en utbildning för utbildarna

INTERVJU MED DAN JOHANSSON, UTVECKLINGSANSVARIG OCH ENHETSCHEF CARINA PHILIPSSON, UTBILDNINGSENHETEN, BEVAKNINGSBRANSCHENS YRKES- OCH ARBETSMILJÖNÄMND

Bevakningsbranschens Yrkes- och Arbetsmiljönämnd (härefter BYA) är en ekonomisk förening som utbildar ett antal olika kompetenser, däribland väktare och ägs gemensamt av arbetsgivarorganisationen Säkerhetsföretagen och Svenska Transportarbetareförbundet. Deras uppdrag kommer från sina ägare och BYA har funnits sedan 1996. De är verksamma i hela landet och har ca 30 heltidsanställda + ca 200 konsulterande lärare och andra anställda. Totalt omsätter BYA ca 100 heltidstjänster om åter. Allt som parterna är överens om genomförs av BYA som utbildar ca 10 000 personer per år.

BYA företräder branschen gentemot myndigheter och utför även utredningsuppdrag åt dom.

Dan jobbar med utveckling av framför allt deras utbildningsprodukter där bulken av deras utbildningar består av föreskrivna utbildningar som Carina är chef för.

BYA:s verksamhet finansieras av sina ägare där en procent av omsättningen ska gå till BYA vilket betalar kurserna. Finansieringsformen är reglerad i ett kollektivavtal och så länge ägarna skriver in dem i avtalet har de kvar uppdraget. Procentsatsen förhandlas fram i kollektivavtalet och nivån är erfarenhetsbaserad. Eventuellt överskott går tillbaka till företagen men vid särskilda behov finns en möjlighet att få extra medel efter ett styrelsebeslut som till exempel som under flyktingkrisen när behovet ökade. Det finns också en möjlighet att ta ut en extra avgift men grundidén är att alla utbildningar ska vara avgiftsfria.

För föreskrivna utbildningar hos BYA är alla studenter anställda före de går utbildningen. Det finns också fler vägar in till väktaryrket som att de kan läsa in utbildningen på gymnasieskolan. Det är dock BYA som genomför de delar som kräver en auktoriserad utbildare på gymnasierna.

För väktare ser de föreskriftens utbildningsplan som ett ramverk. I sina utbildningar bryter de ner planen i mer mätbara målmoduler som de kopplar till en praktisk utbildningsmetod. Provfrågorna utformar BYA sedan utifrån de mätbara målmodulerna då ett nationellt urval av frågor saknas. För att få fram bra provfrågor har de tagit hjälp av kognitionsvetare. De teoretiska proven skapas centralt och eftersom kursledaren inte kan påverka frågorna får kursledaren också leda examinationen. De teoretiska proven utförs alltid fysiskt på papper och kursledarna rättar svaren med en mall. När det gäller praktiska prov kontrollerar instruktören studentens prestation.

BYA har nu också börjat titta på ankarfrågor som är frågor som måste besvaras korrekt. När länsstyrelsen kommer på tillsyn ägnas stor tid åt examination och frågor och de tar också med äldre prov som sedan provrättas.

BYA tycker ramverket fungerar både mer och mindre bra. Ibland kan de uppleva ramverket som bristfälligt skrivet och de vill nu styra upp ramverket bättre vilket är ett arbete som pågår.

BYA sitter bland annat nära polismyndigheten i framtagandet av en ny föreskrift.

När utbildningen börjar får eleverna ut en målkatalog vid dag ett för att se vad de ska kunna genomföra vid slutet av utbildningen. Lektionsmaterialet är huvudsakligen digitalt vilket möjliggör att de kan hålla det uppdaterat och fräscht. Detta är möjligt då inget av materialet behöver godkännas av någon myndighet då de har en hög trovärdighet på grund av sin långa historia som utbildare och omfattningen av deras utbildningar. BYAs utbildningsenhet är också ISO-certifierad enligt ISO 9000:1 2015.

För att förbättra utbildningen började BYA arbeta med mätbara mål 2011-2012 och därefter har arbetet utvecklats med frågor och utbildningsmetod. Utbildningen är stödjande hela vägen fram till examinationsdagen och det finns ett digitalt utbildningsstöd för studenterna som kompletterar den fysiska utbildningen och där studenten även kan målmäta sig själv under utbildningen. Resultatet från den här ”egenkontrollen” kan även kursledaren se vilket ger möjlighet till korrigeringar. Om kursledaren märker att något skevar under utbildningen kan hen också utföra en extra insats för att rätta till den upptäckta bristen.

BYA är dock tydliga med att en utbildning aldrig är klar utan utvecklas hela tiden. Ett exempel är att de nu också har mycket filmat material i utbildningen.

Under hela utbildningen finns också en löpande utvärdering för att bli bättre. Idag blir 95-98 % av studenterna godkända och BYA strävar hela tiden till att bibehålla och förbättra detta resultat. Det finns också en möjlighet att göra om en examination om någon misslyckas.

Själva examinationen tar de fram själva och de teoretiska proven roterar så att de inte kan använda proven repetitivt och det finns också praktiska prov. BYA arbetar med att ta fram en provgenerator som kan mäta specifika mål där de kan skapa ett unikt prov för varje klass och genomföra sticksprovskontroller för ett antal mål inom utbildningen. Provgeneratorn kommer införas när den är klar.

Kursplanerna fungerar tidsmässigt men i vissa undantagsfall har de valt att förlänga kursen då delar saknats men annars håller de sig till ramverket. Generellt är de nöjda med de angivna tiderna men det beror också på att de anpassat sig till resursen tid. Idag är de ju styrda av ämne och tid och den balanseringen är inte alltid jättebra där det kan skeva mellan enklare och svårare ämnen i tid. De har dock tillåtelse att blanda ämnen vilket ger en bra möjlighet att justera tidsåtgången.

Föreskriftskraven på utbildningen kan både vara bra och dåliga. I och med att föreskriften är brett skriven kan det till exempel finnas en annan utbildningsaktör som inte bryter ner ramverket på samma nivå vilket gör att kunskapen kan variera beroende på var de utbildats. Fördelen med breda penseldrag är dock att de kan utforma en utbildning som är ”bättre” än vad som efterfrågats vilket gör att de kan anpassa utbildningen till verkligheten bättre om ramverket är bristfälligt.

I de föreskrivna utbildningarna är allt lärarlett och genomförs den via webben får de skriva in sig med bankid och ska närvara hela tiden.

BYA anser att alla grundutbildningar de genomför ska vara fysiska och i klassrummen då utbildningen är normbildande med uniform och ett aktivt bemötande av människor. De tror inte att utbildningen kan vara normskapande via distans.

Vid en fördjupning, det vill säga vidareutbildningar och fortbildningar kan den vara webbaserad och via e-learning. Grundkurserna ska dock alltid vara fysiska. Det ligger i alla parters intresse att det blir en bra start i det nya yrket och därför är det normerande arbetet extremt viktigt.

De bedömer studenternas lämplighet under utbildningen då majoriteten är där under sin provanställning. BYA representerar ju sin arbetsgivare så de anser att de har ett direkt rapporteringsuppdrag till sina ägare under processen. Om de upptäcker att någon är olämplig tas detta direkt och eftersom de är där under arbetstid så finns det en del att ta i beaktande när de bedömer personen under utbildningens gång. Det finns dock inga fasta kriterier men de har utvecklat en praxis som de kan luta sig mot samt kollektivavtalets regler. Det finns också alltid en kursledarsamordnare tillgänglig för den aktuella utbildaren att ta kontakt med och för att få stöd. Detta sker dock i undantagsfall i och med att de redan är rekryterade och blivit bedömda av sin arbetsgivare. Om de finner någon olämplig tas kontakt med respektive elevs arbetsgivare för beslut om åtgärd. Utbildningen i sig är dock för kort för att lyckas med långsiktiga beteende förändringar.

Om eleven däremot missar ett tillfälle under utbildningen finns möjligheten att komplettera den delen vid ett senare utbildningstillfälle.

För att sedan bli färdigutbildad väktare måste de genomgå två utbildningssteg med en praktikperiod mellan stegen. Praktiken sker under överinseende av en handledare och börjar oftast med att de får gå bredvid en erfaren väktare.

BYA tror inte att det skulle fungera att basera en utbildning för uniformsyrken på enbart kunskapsprov. En stor del av utbildningen är normskapande vilket gör det princip omöjligt. I andra utbildningar gäller ”fri fart från start” där ofta e-learning kan vara ett bra verktyg som till exempel en introduktion till en utbildning.

Det finns också andra utbildare av väktare men utbildningarna kalibreras inte sinsemellan och studenten är inte provad och godkänd i förväg, det vill säga hen har inte anställning före utbildningen.

Det saknas en central vägledning för deras utbildningar men för olika ämnen finns vägledning. Exempelvis inom sjukvården finns ett HLR-råd där det kommer nya riktlinjer varje år och för konflikthantering och självskydd följer de polisskolans handböcker.

För ämnet bevakningstjänst är det de själva som skapar normen då de är de sakkunniga. BYAs utbildningsdelar har utvecklas till någon typ av praxis där de får stödja den rättskipande delen av myndigheterna så sammantaget sätter ibland andra upp kraven och i samråd med BYA.

Hela utbildningsregistret ligger på BYA vilket gör att en arbetsgivare kan se sina anställdas behörigheter. De flesta fristående aktörernas kompetenser

kommer oftast också in i deras system men detta är en följd av anställningar, inte lagstyrt.

UTBILDNING AV UTBILDARE:

BYA har en egen utbildning för sina utbildare som är relativt lång. De anlitar folk ifrån ”driften” (företagens bevakningsverksamhet). Grundläggande krav för att kunna vara aktuell för att bli utbildare är att de kommer ifrån ett bevakningsföretag, har en viss erfarenhet i tid, har genomgått ett lämplighetstest och att om föreskriften ställer krav så måste också dessa uppfyllas. Givetvis måste de andra kraven vad gäller laglydighet med mer uppfyllas.

Efter antagning påbörjas en utbildningsperiod som löper över ett år (ej heltid). Utbildningen inleds med en allmän introduktion som därefter specialiseras genom att de får sitta med på utbildningar. I nästa steg får de vara delaktiga i delar av momenten (under fyra utbildningar) vartefter de får leda hela kursen själva där en examinator sitter med under hela utbildningen. Den här delen kan ta upp till två år och här har de också möjlighet att läsa universitetskurser. Ska de sedan utbilda i andra kurser (bli behörig) så får de i princip börja om och gå bredvid i de ämnena. BYA understryker att det är viktigt att de kommer ifrån driften och också fortsätter att vara en del av denna.

Utbildarna är inte anställda utan blir konsulter ifrån ett medlemsföretag. Eftersom de går in som konsulter går pengarna tillbaka till medlemsföretaget då de hyr ut personen till BYA. Under utbildningen får de också ett lägre arvode och när de är färdiga ett högre.

Utbildarna fortbildas genom att de läser nya kurstyper. När kurserna revideras har BYA:s förvaltningskontor uppgiften att sprida ändringarna vidare till utbildarna. Vid större förändringar genomför de nationella kursledarträffar. Kompetensutveckling av kursledare sker löpande efter behov, genom allt från mejl, e-learning eller andra utbildningsinsatser. En gång per år genomförs alltid en större kursledarträff med fokus på kompetensutveckling.

Det kan vara svårt att hålla med en lagom mängd utbildare. Många söker men det kan vara svårt att få det att synka i tid om någon hoppar av efter en förhållandevis lång utbildningstid. Det gör att de alltid måste sia om hur behovet ser ut om ett och ett halvt år. Behovet är också direkt beroende av den ekonomiska konjukturen. Normalt utbildar BYA ca 3 utbildare till väktarutbildningen varje år.

Eftersom utbildarna inte är anställda av BYA utan konsulter, kan BYA avsluta en utbildare om denna inte längre lever upp till kravprofilen. Om någon till exempel inte längre kan vara partneutral får de välja vilket ben de ska stå på i förhållande till sina ägare. Kursledarna har också ett halvårsschema vilket gör att de kan avsluta deras uppdrag förhållandevis enkelt.

ÖVRIGT ATT TÄNKA PÅ FÖR UTREDNINGEN:

Det kan vara bra att hitta en underleverantör av utbildningen som kravställs enligt ramverk (föreskrift). BYA får idag en kravställning från myndigheterna och deras ägare och detta möjliggör en kvalitativ utbildning. I bevakningsbranschen har de löst det genom auktorisationskravet.

Att vara utbildare är också ett yrke i sig och på detta kan de sedan lägga olika ämnen.

Om det inte går att kravställa en underleverantör är ett alternativ att skapa korridorer som inte kursledaren kan avvika ifrån. de kan paketera in kursledare i en så smal kurs som möjligt för att säkerställa innehållet i utbildningen. I BYA:s kurser brukar de tala om 80-20 dvs 80 % är uppstyrt och 20 % kan kursledaren själv utforma. Här är det viktigt att tänka processer och storfabrik för att få utbildningen så likformad som möjligt.

Referenser lagrum

Havs- och vattenmyndighetens föreskrifter (HVMFS 2018:1) om fisketillsynsförordnanden; HVMFS 2018:1

Naturvårdsverkets föreskrifter om jägarexamen; NFS 2015:10

Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om utbildning m.m. av jakttillsynsman; RPSFS 2000:28 FAP 696-1

Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om förordnande och utbildning av naturvårdsvakter; RPSFS 2000:29 FAP 696-2

Rikspolisstyrelsen. Utbildningsplan för naturvårdsvakter och jakttillsyn Dia.nr. RA-696-5274/09

Umeå Universitet, Enheten för Polisutbildning. Kursplan Naturvårdsvakter och jakttillsynsmän. Tel. 090-786 50 00

Polismyndighetens föreskrifter och allmänna råd om bevakningsföretag och bevakningspersonal; PMFS 2017:10 FAP 573-1

Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om förordnande och utbildning av naturvårdsvakter; RPSFS 2000:29 FAP 696-2

Polismyndighetens föreskrifter och allmänna råd om ordningsvakter; PMFS 2017:12 FAP 670-1

Polismyndighetens föreskrifter och allmänna råd om skyddsvakter; PMFS 2017:9 FAP 694-1

Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om utbildning av parkeringsvakter, m.m.; RPSFS 2002:1 FAP 759-1

Lag (1974:191) om bevakningsföretag